

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI

LANA OSTOJIĆ

ALTERNATIVNE SANKCIJE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODJEL ZA PSIHOLOGIJU

LANA OSTOJIĆ

ALTERNATIVNE SANKCIJE

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: doc.dr.sc. Ines Sučić

Zagreb, 2017.

Alternativne sankcije

Sažetak

Tijekom izvršavanja alternativne sankcije uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom probacijski službenici nadziru slobodu počinitelja kaznenih djela i njihovo pridržavanje obaveza sankcije, te im pomažu u resocijalizaciji i reintegraciji unutar društvene zajednice s ciljem odvraćanja od daljnjeg kriminalnog ponašanja i smanjenja povratništva. Cilj istraživanja bio je steći uvid u ulogu motivacije i odnosa osuđenika i probacijskih službenika na tijek izvršavanja sankcije i rehabilitaciju osuđenika. Istraživanjem se željela obuhvatiti i perspektiva osuđenika i njihovih probacijskih službenika, te su provedene fokusne grupe sa prigodnim uzorcima službenika (N=8) i osuđenika (N=12). Rezultati su pokazali da osuđenici redovito izvršavaju sankciju, ali su za njeno izvršenje pretežno instrumentalno motivirani strahom od zatvorske kazne, a vrlo malo opažaju njen rehabilitacijski aspekt. Međutim, tijekom izvršenja sankcije dolazi do promjena u motivaciji uglavnom uslijed uvida u dobrobit i korisnost sankcije po počiniteljevu kvalitetu života, izgradnje odnosa sa probacijskim službenikom, te uslijed značajnih životnih događaja. Probacijski službenici naglašavaju kako ostvarivanje kvalitetnog profesionalnog odnosa zahtijeva ulaganje u povjerenje, a sve s ciljem poticanja suradnje, kvalitetnije interakcije i prihvaćanja, kako bi došlo do osnaživanja osuđenika u promjeni ponašanja i životnog stila. Metode kojima službenici potiču osuđenike na promjene usmjerene su na jačanje socijalnog kapitala, usvajanje vještina i podučavanje o prevladavanju problema, te osnaživanje i poticanje osobne odgovornosti za prošla i buduća ponašanja i odluke.

Ključne riječi: probacija, uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom, motivacija, odnos osuđenika i probacijskih službenika, rehabilitacija

Abstract

During the execution of the suspended sentence with protective supervision, the probation officers monitor the freedom of the probationers and their compliance with the sanction obligations, and assist them in re-socialization and re-integration within the community aiming at desistance from further criminal behavior and reduction of the recidivism. The aim of this research was to gain insight into the role of motivation and the relationship between probationer and probation officer on the execution of the sanction and probationers' rehabilitation. The research sought to cover both, the perspectives of the probationers and their probation officers. Focus groups with convenience samples of probation officers (N=8) and offenders (N=12) were conducted. The results showed that probationers are compliant in executing sanction, but they are mostly instrumentally motivated by fear of prison and do not perceive sanction in the context of rehabilitation. However, during the sanction execution there is a noticed change in motivation. Reasons are mostly insight into the sanction execution benefits and usefulness for the quality of life, changes in officer – probationer relationship, and occurrence of important life events. Probation officers pointed out that realization of a quality professional relationship requires investment in trust. And that this relationship should encourage cooperation, better interactions and acceptance in order to achieve the empowerment of probationers in changing behavior and lifestyle. Probation officers encourage offenders to make changes that will strengthen their social capital, teach them skills and how to overcome problems, as well as encourage and empower probationers to take responsibility for their past and future decisions and actions.

Keywords: Probation, suspended sentences with protective supervision, motivation, officer – probationer relationship, rehabilitation

Sadržaj

1. UVOD.....	2
1.1. Alternativne sankcije.....	2
1.2. Probacija u Hrvatskoj.....	2
1.2.1. Razvoj i aktualno stanje probacijskog sustava.....	2
1.2.2. Svrha i sadržaj probacijskih poslova.....	3
1.2.3 Sankcija uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom.....	4
1.3. Uloga probacijske službe.....	5
1.3.1. Sankcija i odgovornost počinitelja za pridržavanjem uvjeta probacije.....	6
1.3.2. Rehabilitacija i paradigma odvracanja i prestanka činjenja kaznenih djela.....	8
1.4. Čimbenici učinkovitosti probacijskih sankcija: motivacija i odnos.....	9
1.4.1. Priroda motivacije u probacijskom kontekstu.....	9
1.4.2. Motivacija za promjenom.....	10
1.4.3. Terapeutski odnos nasuprot supervizijskog odnosa.....	12
1.4.4. Kompetencije i vještine probacijskih službenika za izgradnju kvalitetnih odnosa.....	13
2. CILJEVI I PROBLEMI.....	15
3. METODA.....	16
3.1. Sudionici.....	16
3.2. Postupak.....	18
3.3. Obrada i analiza podataka.....	19
4. REZULTATI I RASPRAVA.....	21
4.1. Motivacija za izvršavanjem sankcije i percepcija korisnosti.....	21
4.2. Zadovoljstvo odnosom i važnost povjerenja.....	26
4.3. Stvaranje prilika za (dugoročnu) promjenu.....	31
5. ZAKLJUČAK.....	36
6. LITERATURA.....	38

1. UVOD

1.1. ALTERNATIVNE SANKCIJE

Sve do nedavno, društvo je na pojavu kriminalnog ponašanja pojedinca tradicionalno odgovaralo institucionalnim sankcioniranjem (Tot, 2007). U novije vrijeme, u suprotnosti sa izraženim penalnim populizmom koji je doveo do prenapučenosti i prekapacitiranosti zatvorskih sustava, predugog trajanja kaznenog postupka, velikih troškova, nedovoljnog postpenalnog tretmana i podrške u zajednici te visokim stopama recidivizma počinitelja kaznenih djela (Kovčo Vukadin i Špero, 2015) javila se ideja alternativnih kaznenopravnih sankcija koje se provode u zajednici, osobito kad je riječ o izvršenjima kraćih zatvorskih kazni. *Alternativnim sankcijama* (sankcijama i mjerama u zajednici) smatraju se sankcije koje predstavljaju alternativu svakom obliku institucionalizacije u neprekidnom boravku, odnosno one koje se izvršavaju bez izdvajanja počinitelja kaznenog djela iz obiteljske/životne sredine u kojoj je do izvršavanja boravio (Ričijaš, 2012). Alternativne sankcije nude veće mogućnosti rehabilitacije počinitelja kaznenih djela no što je to moguće u okviru zatvorske kazne, a također se izbjegavaju negativni učinci zatvaranja (Maloić i Mažar, 2014). U organizacijskom smislu javila se potreba za izgradnjom probacijskog sustava kao institucije koja nadzire i provodi izvršavanje alternativnih sankcija. Gotovo sve europske države prepoznale su korisnost probacijskog sustava u odnosu na zatvorsku kaznu, kako za počinitelja tako i za širu zajednicu (Špero, 2012). Istraživanja upućuju da su stope povratništva nakon alternativnih sankcija manje ili barem jednake onima nakon zatvora (Žakman-Ban i Šučur, 1999)

1.2. PROBACIJA U HRVATSKOJ

1.2.1. Razvoj i aktualno stanje probacijskog sustava

Obzirom na navedene prednosti alternativnih sankcija, a polazeći od općeprihvaćenog načela da bi kazna zatvora trebala biti krajnja mjera, uglavnom za počinitelje najtežih kaznenih djela i recidiviste, a ne opće rješenje za problem kriminaliteta u državi (Kovčo Vukadin, Rajić i Balenović, 2009), u Hrvatskoj je započelo uspostavljanje profesionalne probacijske službe. Hrvatski probacijski sustav relativno je novi i mladi sustav, iako sama ideja probacije u Hrvatskoj nije strana (Špero, 2012). Već dugi niz godina za maloljetne počinitelje provodi se odgojna mjera pojačane brige i nadzora koja je jako slična sankciji uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom za punoljetne počinitelje, a i potonja sankcija propisana

je, u nešto drugačijem opsegu, već u odredbama Krivičnog zakona SFRJ 1976. godine (Kovčo Vukadin i Špero 2015). Prve alternativne sankcije u Hrvatskoj, zaštitni nadzor uz uvjetnu osudu i rad za opće dobro na slobodi, počele su se izvršavati 2001. godine (Kovčo Vukadin, Maloić i Rajić, 2012; Maloić i Šimpraga, 2007). U tom razdoblju pa sve do otvaranja prvih probacijskih ureda, izvršavanje alternativnih sankcija bilo je u nadležnosti Zatvorskog sustava, a sam nadzor provodili su tzv. *povjerenici*, osobe koje su izvan radnog vremena i svog redovnog zaposlenja obavljale poslove nadzora (Kokić Puce i Kovčo Vukadin, 2006; Maloić i Rajić, 2012; Šimpraga, Maloić i Ricijaš, 2014; Uzelac, 2002). Donošenjem *Zakona o probaciji* 2009. godine stvoreni su svi preduvjeti za funkcioniranje probacijskog sustava - uključenost u sve faze kaznenog postupka te podrška i intervencije usmjerene i na žrtve zločina, njihove obitelji i obitelji osuđenika. U 2011. godini sa radom je započelo devet probacijskih ureda u Hrvatskoj (od planiranih 12), a nadzor izvršavanja sankcija pripao je probacijskim službenicima. Godinu potom otvorena su još dva probacijska ureda, ustrojava se Sektor za probaciju pod nadležnošću Ministarstva pravosuđa i izrađuje se *Probacijski informacijski sustav* u sklopu IPA projekta koji povezuje sve probacijske službe u RH. Svoj aktualni oblik probacijska služba dobila je 1. siječnja 2013. godine kada je stupio na snagu novi *Zakon o probaciji* usklađen sa aktualnim Kaznenim zakonom, te je donesen i akt koji je zamijenio do tada važeće podzakonske akte - *Pravilnik o načinu obavljanja probacijskih poslova*. Time je znatno proširen opseg probacijskih poslova (rad s uvjetno otpuštenim zatvorenicima), ali i broj počinitelja teških kaznenih djela (seksualni delikti, ubojstva, razbojstva, itd.) i recidivista u činjenju istih (Maloić, 2015), te su stvoreni zakonski okviri za izricanje sve većeg broja probacijskih mjera i sankcija (Maloić i Mažar, 2014).

1.2.2. Svrha i sadržaj probacijskih poslova

Probacija je uvjetovana i nadzirana sloboda počinitelja kaznenog djela tijekom koje službenici provode postupke usmjerene na smanjenje rizika da počinitelj ponovi kazneno djelo (Koceić i Šimpraga, 2013; Milivojević i Tomašković, 2011). Obuhvaća izvršavanje probacijskih poslova tijekom svih faza kaznenog postupka: prije pokretanja postupka (nadzor izvršavanja obaveza i izrada izvješća na zahtjev državnog odvjetnika), tijekom kaznenog postupka (odlučivanje o vrsti i mjeri sankcije), faza izvršavanja alternativnih sankcija, te faza izvršavanja kazne zatvora (zaštitni nadzor nad uvjetnim otpustom i postpenalni nadzor) (Kovčo Vukadin i Špero, 2015; Ministarstvo pravosuđa RH, 2015). Prema članku 2. stavku 1 *Zakona o probaciji* (NN, 143/2012) *probacijski poslovi u Hrvatskoj obavljaju se s ciljem*

zaštite društvene zajednice od počinitelja kaznenog djela, njegove resocijalizacije i reintegracije u zajednicu utjecajem na rizične čimbenike koji su povezani sa činjenjem kaznenih djela. Posebno se ističe suradnja s članovima obitelji počinitelja i različitim tijelima lokalne zajednice i drugim stručnjacima i institucijama koje mogu doprinijeti socijalnoj integraciji osuđenika (Šimpraga i sur., 2014; Pravilnik o načinu obavljanja probacijskih poslova, 2013). Osnovna polazišna točka za obavljanje svih probacijskih poslova je postupak *procjene kriminogenih rizika* od ponovnog počinjenja kaznenog djela i nanošenja štete društvenoj zajednici, drugoj osobi ili sebi, temeljem kojeg se definiraju tretmanske potrebe počinitelja (Koceić i Šimpraga, 2013). U izradi procjene koristi se instrument *Sustav procjene počinitelja* (SPP), a procjena se provodi u svrhu određivanja odgovarajućih sadržaja pojedinačnog programa postupanja. *Pojedinačni program postupanja* (PPP) je temeljni stručni dokument oko kojega je oblikovan rad službenika probacije. Obuhvaća podatke o osobi uključenoj u probaciju, podatke o sankciji, posebnim obvezama, sigurnosnim/zaštitnim mjerama, utvrđenim kriminogenim čimbenicima, postupke i metode usmjerene na smanjenje rizika od ponovnog počinjenja kaznenog djela te od nanošenja štete društvenoj zajednici, drugoj osobi ili sebi, te metode i rokove za njihovo provođenje (Koceić i Šimpraga, 2013). Hrvatska probacijska služba podjednaki naglasak stavlja na zaštitu zajednice i na socijalnu integraciju počinitelja kaznenih djela te u obavljanju ovih zadataka slijedi načela prakse utemeljena na dokazima, odnosno primjenjuje pristupe, modele i tehnike koji su se prema rezultatima znanstvenih istraživanja pokazali učinkoviti u smanjenju recidivizma (Izvješće o radu probacijske službe za 2015. godinu). Probacijska služba u hrvatskoj nije usmjerena samo na nadzor počinitelja već na njegovu resocijalizaciju i reintegraciju u zajednicu, balansirajući komponentama retribucije i rehabilitacije (Šimpraga i sur., 2014). U okviru rehabilitacijskog rada hrvatska probacijska služba slijedi pristup „Što funkcionira“ (eng. *What works?*) i načela Modela rizik-potreba-responzivnost (*RNR Model*), te uzimajući u obzir Paradigmu prestanka i odvratanja od činjenja kaznenih djela (eng. *Desistance Paradigm*), u određenoj mjeri i načela Modela dobrih života (*GLM Model*) (Maloić, 2016).

1.2.3. Sankcija uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom

Probacijska služba izvršava dvije sankcije u zajednici – rad za opće dobro i uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom. Uvjetna osuda je odgođena kazna što znači da će se ona izvršiti samo i jedino u slučaju ako se osuđenik ne pridržava općih i/ili specifičnih obaveza koje se uz nju vežu tijekom roka provjeravanja određenog zakonom, ne kraćim od jedne godine, niti duljim

od pet godina (Aarten, 2014; Uzelac, 2002). Zaštitni nadzor dodaje se kada, obzirom na okolnosti u kojima počinitelj živi i obzirom na njegovu ličnost, sud ocijeni da mu je potrebna pomoć, zaštita i nadzor radi ostvarenja obaveze da u određenom roku ne počini novo kazneno djelo (Uzelac, 2002). Pri tome su podrška i pomoć usmjerene na razvoj svijesti i odgovornosti osuđene osobe o štetnosti određenih ponašanja (Koceić i Šimpraga, 2013). Budući da je ovaj rad usmjeren na počinitelje osuđene na uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom bitno je istaknuti postupak njihovog uključivanja u probaciju te obveze i oblici ponašanja koja se od njih očekuju. Prema članku 7. Zakona o probaciji (NN 143/12) osoba se u probaciju uključuje samo na temelju osobnog pristanka. Naglasak se stavlja na spremnost okrivljenika za suradnju i poštovanje uvjeta i obaveza iz primijenjene mjere, što ima za posljedicu da se ona ne izvršava prisilno (Cvitanović i Glavić, 2011). Nakon što osuđenik zaprimi pravomoćnu sudsku odluku kojom je izrečena sankcija upućuje se u probacijski ured gdje mu se dodjeljuje nadležni probacijski službenik. U zakonskom roku od 30 dana (od dana prvog susreta) mora se donijeti pojedinačni program postupanja koji određuje način izvršavanja sankcije. Pri tome se ističe dobrovoljnost osobe za sudjelovanje u takvom programu (Milivojević i Tomašković, 2011). Osuđenik sa službenikom sudjeluje u izradi Programa i svojim ga potpisom prihvaća. Pored sudskih obaveza (posebnih obaveza i/ili sigurnosnih mjera), osuđenik ima obavezu redovito se javljati službeniku svakih 14 dana i raditi na izvršavanju postavljenih ciljeva u programu. Ako se osuđenik uredno pridržava obaveza i mjera sankcije službenik izvješćuje nadležni sud o urednosti izvršavanja, a po isteku roka provjeravanja izrađuje izvješće o uspješnosti Programa. Neispunjavanjem ili kršenjem obaveza utvrđenih Programom službenik opoziva sankciju i obavještava nadležni sud koji određuje izvršenje kazne zatvora.

1.3. ULOGA PROBACIJSKE SLUŽBE

Izjave o misiji većine probacijskih službi najčešće obuhvaćaju dva glavna zadatka: nadzor probacijske službe nad odgovornošću počinitelja da se pridržava i poštuje uvjete probacije (eng. *compliance*) i poticanje pozitivnih promjena u ponašanju počinitelja kaznenih djela (rehabilitacija) (Walters, Clark, Gingerich i Meltzer, 2007). Općenito dakle, u većini probacijskih službi postoji zahtjev za istovremenim dvostrukim ulogama službenika probacije (Trotter, 2006). Uloga nadzora tiče se praćenja mjere u kojoj počinitelj ispunjava obveze sankcije i izvještavanje suda u slučaju njihovog kršenja, te uloga podrške koja se tiče poduzimanja rehabilitacijskih intervencija i pružanja pomoći počinitelju u prevladavanju problema povezanih sa činjenjem kaznenih djela. Učinkovitost je dokazana tek u okviru

intervencija koje uz nadzor sadrže i rehabilitacijski aspekt (Maloić i Mažar, 2014). Iako probacijska služba ima obavezu sudske odluke učiniti učinkovitima, istovremeno nije u stanju ostvariti svoju svrhu bez osuđenikove prisutnosti, sudjelovanja i poštivanja zadanih obaveza (Canton, 2011).

1.3.1. Sankcija i odgovornost počinitelja za pridržavanjem uvjeta probacije

Teško je tvrditi da se alternativnim sankcijama postigne ikakva funkcija ukoliko počinitelj odbija pridržavati se obaveza probacije ili ih ne uspije izvršiti (Robinson, 2013), stoga su one uspješne i učinkovite samo u mjeri u kojoj osuđenici poštuju postavljene uvjete i obaveze (Bottoms, 2001). No, danas je mnogo manji naglasak na tome kako proizvesti da se osuđenik pridržava obaveza sankcije, a mnogo veći na tome kako stvoriti okruženje, odnos i resurse za koje je poznato da motiviraju i potiču počinitelje na odgovornost (McCulloch, 2013: 59). Okvir za razumijevanje osnovnih mehanizama na kojima se temelji odgovornost počinitelja da se pridržava uvjeta probacije predložio je Bottoms (2001). On razlikuje *kratkoročno pridržavanje zahtijeva* koje se odnosi na počiniteljevo pridržavanje specifičnih zakonskih odredbi svoje kazne, bez kršenja formalnih obaveza sankcije. Druga je *dugoročno pridržavanje zakona* i odnosi se na počiniteljev trajni prestanak činjenja kaznenih djela i poštovanje zakona općenito. Zadatak probacijske službe je maksimalno povećati oboje (Bottoms, 2001). Robinson i McNeill (2008: 433) zaključili su da je kratkoročno pridržavanje zahtijeva složenije od Bottomsovog (2001), te su ga podijelili na formalno i supstantivno:

- 1. Formalno pridržavanje uvjeta* odnosi se na ponašanje kojim se tehnički zadovoljava minimum specifičnih zahtijeva sankcije, kao na primjer dolasci na sastanke.
- 2. Supstantivno pridržavanje uvjeta* implicira aktivnu uključenost u izvršavanje sankcije i suradnju počinitelja kaznenog djela, a postiže se primjerice, kada osuđenici uključeni u probaciju pokazuju iskrenu želju za rješavanjem svojih problema.

Supstantivno pridržavanje uvjeta može dovesti do dugoročnih rezultata ukoliko počinitelj prestane sa činjenjem kaznenih djela kao posljedica kažnjavanja i izvršavanja sankcije, te ukoliko uvidi pozitivne mogućnosti i korist od rehabilitacije i intervencija tretmana (Bottoms, 2001; Robinson i McNeill, 2008). Podrazumijeva promjenu u stavu kojim se prihvaća alternativna sankcija i spremnost da se uključi u nju (Sorsby, Shapland i Robinson, 2016). Upravo je ovaj vid pridržavanja uvjeta naglašeno rehabilitacijski usmjeren i integriran u uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom koja je predmet ovog rada. Iako u teoriji jasna granica postoji, u praksi ne mora biti tako očita jer, s jedne strane, osuđenici mogu manipulirati i

prikazivati motivaciju, ali formalno se pridržavati uvjeta probacije bez istinske težnje dugoročnijoj promjeni, dok s druge, mogu zaista imati motivaciju i želju za promjenom, no teško usklađuju formalne zahtjeve sankcije sa primjerice roditeljskim obavezama ili crtama ličnosti. Zbog toga bi bilo točnije pojmiti obje u nijansama ili stupnjevima (Hucklesby, 2009). Bottoms (2001) navodi četiri mehanizma ili vrste ponašanja kojima se počinitelji pridržavaju obaveza sankcije. *Instrumentalno* pridržavanje obaveza tiče se odmjeravanja dobitaka i gubitaka u vlastitu korist. Počinitelji se (ne)pridržavaju obaveza svoje sankcije jer rade proračune o posljedicama svog ponašanja, odnosno predviđaju što će dobiti i/ili izgubiti i odabiru ono ponašanje koje je u njihovom najboljem interesu. Ova vrsta pridržavanja uvjeta nije povezana sa dugoročnom promjenom jer pojedinac zapravo „igra igru“ i sudjeluje toliko koliko je potrebno da izbjegne negativne posljedice (Deerling, 2015). U okviru probacijskog rada, osnovne instrumentalne strategije su *prijetnje* kaznama i nepovoljnim posljedicama do kojih će doći (npr. odlazak u zatvor, oduzimanje skrbništva) ukoliko se prekrše obaveze sankcije (Ugwudike, 2010; Robinson i McNeill, 2008) ili očekivanje *nagrada* koje osuđenici mogu dobiti za poštivanje obaveza (npr. ranije ukidanje sankcije). Istraživanja pokazuju da prijetnje vrlo malo potiču osuđenike da se javljaju službeniku tj. dolaze u probacijski ured (Storer, 2003), te da je upravo neuspjeh pridržavanja obaveze dolaska u probacijski ured najčešći razlog kršenja alternativnih sankcija (OSullivan, 2012). *Normativno* pridržavanja obaveza uključuje tri podvrste: prihvaćanje norme, privrženost i legitimitet. Iznimno je važan mehanizam u odnosu na motivaciju za promjenom i prestanak sa kriminalnim ponašanjem jer uključuje internalizaciju regulacije osuđenika, pri čemu on postaje uvjeren u obvezu poštivanja socijalnih pravila ili normi (McNeill i Weaver, 2010). *Prihvaćanje norme* vrsta je moralne obaveze na koju službenik probacije potiče osuđenika kada ga pokušava uvjeriti da ne čini kaznena djela zbog patnje koje time nanosi žrtvi (Robinson i McNeill, 2008). Druga podvrsta tiče se *privrženosti* i uloge smislenih socijalnih odnosa i emocionalnih veza sa značajnim drugima. Ovaj aspekt povezan je sa paradigmom prestanka i odvratanja od činjenja kaznenih djela koja govori da je razvoj privrženih socijalnih odnosa, osobito bračnih i poslovnih, povezan sa smanjenjem činjenja kaznenih djela, pri čemu se osobito naglašava i razvoj odnosa sa probacijskim službenikom. *Legitimitet* se odnosi na percepciju pravde i pravednosti. Kako bi se zakon i osobe koje ga provode poštovali pojedinci moraju percipirati da su oni učinkoviti, da dobro obavljaju svoj posao i da rade u interesu pravde. Kada pojedinci primijete da su postupci i djelovanje osoba koje provode zakon poštene i pravedni, tada će njihov autoritet i sam zakon smatrati legitimnijim (Tyler, 1990). U kontekstu razloga prihvaćanja i pridržavanja odredbi sankcije razlikuju se dva aspekta legitimnosti: distributivna

pravda - spremnost da se prihvate ishodi ukoliko postoji percepcija da su pošteno zasluženi, te proceduralna pravda - spremnost da se prihvate ishodi ukoliko postoji percepcija da je (sudski) postupak tijekom kojeg su doneseni pravedan (Tyler, 2009). Proceduralna pravda je iznimno važna za povećanje legitimiteta (Seymour, 2012), bez obzira jesu li sudski ishodi za pojedince povoljni ili ne, oni će ih pozitivnije prihvatiti ukoliko smatraju da je proces kojim je odluka donesena bio pošten i pravedan (Hucklesby, 2009), i vjerojatnije će se pridržavati postavljenih odredbi i surađivati (Tyler, 2008). *Prisilno* pridržavanje obaveza temelji se na ograničenjima, točnije fizičkim, strukturalnim i ograničenjima pristupa žrtvi. Ova ograničenja manje su relevantna za izvršavanje sankcije uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom, a više se tiču elektroničkog nadzora ili zatvora. Posljednji mehanizam pridržavanja obaveza temelji se na *rutini ili navici*, kroz uspostavljanje rutinskih (konvencionalnih) obrazaca ponašanja koji su, ponavljani svakodnevno tijekom dužeg vremenskog razdoblja, postali naviknuto stanje „uma“ (Bottoms, 2001). Važna činjenica je da se one mogu promijeniti i upravo na tome se temelje kognitivno bihevioralne intervencije. Instrumentalni mehanizam i mehanizam temeljen na ograničenjima tiču se eksternih motivacijskih faktora, dok se preostali mehanizmi tiču internih motivacijskih faktora koji utječu na regulaciju osuđenika (Bottoms, 2001; Seymour, 2012). Ističe se da pridržavanje obaveza sankcije može biti produkt pojedinog mehanizma ili interakcijskog efekta svih četvero (Ugwudike, 2013), te da je u praksi najveći izazov uspostaviti način na koji će ovi različiti aspekti pridržavanja uvjeta djelovati zajedno (Canton, 2011).

1.3.2. Rehabilitacija i paradigma prestanka i odvráćanja od činjenja kaznenih djela

Ultimativni cilj odgovornosti počinitelja da poštuje i pridržava se uvjeta probacije je njegova rehabilitacija, tj. odvráćanje i prestanak činjenja kaznenih djela (eng. *desistance*) (Canton, 2011). Način na koji se počinitelji odgovorno pridržavaju različitih obaveza sankcije, uspostavljaju nekriminalna ponašanja i drugačija iskustva funkcioniranja u životnim područjima, treba se trajno održati izvan specifičnog konteksta u kojem se pojavljuje, te je moguće da upravo mehanizam navike i rutina ovdje igra značajnu ulogu (Ugwudike, 2013). Rehabilitacija osuđenika promatra se i kao *proces promjene* kojima se počinitelji sustežu od kaznenih djela i prestaju ih činiti, pri čemu se uz empirijske nalaze osobito vrednuje i mišljenje počinitelja koji su prestali činiti kaznena djela. Na temelju paradigme prestanka i odvráćanja od činjenja kaznenih djela (eng. *desistance paradigm*) proizašlo je nekoliko važnih nalaza o ulozi probacijskog rada sa počiniteljima. Ustanovljeno je da su za uspješnu

rehabilitaciju počinitelja nužni preduvjeti: razvoj motivacije, prisnih odnosa, osobnog i socijalnog kapitala, snaga i resursa za prevladavanje prepreka i problema, te podrška okoline (McNeill, Farrall, Lightowler i Maruna, 2012). Ističe se kako su, osobito u ranim fazama promjene, iznimno važni motivacija i osjećaj nade (o kojima će biti riječi u sljedećem odjeljku). Osim jačanja motivacije počinitelja prema promjeni, zadatak službenika je podučiti ga načinima na koje će prevladati probleme bez da čini kaznena djela, tj. razviti potrebne *vještine suočavanja sa preprekama (osobni kapital)*, te stvoriti *prilike (socijalni kapital)* u kojima će počinitelj primijeniti naučene vještine i time uvidjeti da je sposoban promijeniti se. Razvitak osuđenikovih prilika odnosi se na proširivanje ili učvršćivanje socijalne mreže, odnosa i veza osuđenika sa članovima svoje ili buduće obitelji i šire zajednice koje stvaraju i podupiru mogućnosti za promjenu. Tek razvojem socijalnog kapitala počinitelji mogu početi percipirati sebe u okviru pozitivnih atribucija za zajednicu, a ne kao rizik i prijetnja za tu zajednicu (McNeill i Whyte, 2007 prema McNeill, 2009). Brojni istraživači došli su do nalaza da je možda i najvažniji faktor koji podržava proces prestanka činjenja kaznenih djela odnos koji službenik razvije sa osuđenikom (Burnett i McNeill, 2005; Farrall, 2002; Healy, 2012; Leibrich, 1994; McNeill, Batchelor, Burnett i Knox, 2005; Rex, 1999). Maruna (prema Healy i O'Donnell, 2008) je ustanovio da se dominantne teme prisutne u pripovijestima počinitelja koji su trajno prestali sa činjenjem kaznenih djela razlikuju od onih koji su „privremeno“ prestali u segmentu koji se tiče generativnosti - povećane brige za „vođenje sljedećeg naraštaja“ i agencije. Agencija podrazumijeva promjenu u identitetu koja obuhvaća neki oblik plana ili vizije alternativne budućnosti koja ne uključuje kriminal (Maruna, 2001 prema King 2010), i neki oblik percepcije da je (bivše) kriminalno ponašanje moralno pogrešno i da se ne uklapa u viziju budućnosti (Weaver, 2009: 18 prema King, 2010).

1.4. ČIMBENICI UČINKOVITOSTI PROBACIJSKIH SANKCIJA: MOTIVACIJA I ODNOS

1.4.1. Priroda motivacije u probacijskom kontekstu

Sve do nedavno, motivacija se promatrala kao statična osobina koju osuđenik ima ili nema (Walters i sur, 2007; Clark, Walters, Gingerich i Meltzer, 2006; McMurrin i Ward, 2004). Motivacija je bila isključiva odgovornost osuđenika, a službenik zadužen za osuđenikov nadzor imao je ulogu strogog provoditelja zakonskih odredbi koji je aktivnije djelovao samo kada je bila riječ o nepridržavanju ili kršenju odredbi (Walters i sur., 2007). Međutim, pristup koji se temeljio na strogoj kontroli i praćenju ispunjavanja obaveza sankcije nije dokazao da

sprečava povratništvo dok neka istraživanja pokazuju da takav pristup smanjuje motivaciju i dovodi do većeg otpora osuđenika prema izvršavanju sankcije u zajednici (Miller, Bennfield i Tonnigan, 1993 prema Clark i sur., 2006). Danas se s velikom sigurnošću konstrukt motivacije promatra u odnosu na njezina sljedeća obilježja (Walters i sur., 2007): predviđa ponašanje, ponašajno je specifična, promjenjiva, interaktivna i pod utjecajem unutarnjih i vanjskih faktora. Također, danas tipičnim profilom osoba uključenih u probaciju smatraju se nedobrovoljni počinitelji koji nisu sami odabrali intervencije koje se prema njima primjenjuju (ali se primjenjuju jer su sankcionirani za počinjeno kazneno djelo), mogu se aktivno protiviti i osporavati potrebu za pružanjem intervencije jer nemaju uvid u neprihvatljivost i štetnost vlastitih postupaka, te su iznimno rijetko spremni ući u tretmanski odnos ili se aktivnije uključiti u njega (Canton, 2011; Ivanoff, Blythe i Tripodi, 1994; Maloić, 2015; Trotter, 2006). Ipak, Trotter (2006) napominje da razliku između dobrovoljnih i nedobrovoljnih klijenata treba promatrati na kontinuumu, te obzirom na kontekst i sadržaj.

1.4.2. Motivacija za promjenom

Sukladno saznanjima o prirodni motivacije, otpor, nedobrovoljnost i slaba motivacija nisu razlog za isključivanje počinitelja iz rehabilitacijskih intervencija, već je potrebno pronaći načine da se potakne njihova aktivna uključenost i sudjelovanje u sankciji te im izgraditi motivaciju za promjenom. Motivacija za promjenom dinamičan je i interakcijski konstrukt koji se podjednako odnosi na službenika probacije i njegov odnos sa osuđenikom koliko se odnosi na samog osuđenika (Walters, 2003). Brojni autori ističu da je ona ključan faktor za trajni prestanak i odvrćanje počinitelja od kaznenih djela (Farrall, 2002; Healy i O'Donnell, 2008; LeBell i sur., 2008; McMurrin i Ward, 2004; McNeill, 2009). Istraživanje koje je proveo Farrall (2002 prema King, 2010) na uzorku od 199 sudionika u Engleskoj pokazalo je da počinitelji koji žele prestati sa činjenjem kaznenih djela i koji smatraju da će uspjeti u tome imaju veću mogućnost da se odvrte od kriminalnog ponašanja nego oni koji su nesigurni u tom pogledu. Healy i O'Donnell (2008) proveli su istraživanje u Irskoj na uzorku od 73 osuđenika o tome koje su psihološke promjene uključene u motivaciju za promjenom i potom usporedili sa mišljenjem službenika. Rezultati su pokazali da je to želja (94,5%) osuđenika da se maknu od kriminala, sposobnost da to učine (85%), te vjera da se neće vratiti kriminalnom ponašanju (60%). Usporedbom mišljenja službenika dobili su približne postotke, osim za vjeru u promjenu (80% želja, 87% sposobnost i 32% vjera). Lebell i sur. (2008) u istraživanju na uzorku od 126 osuđenika koji su pušteni iz zatvora u Velikoj Britaniji, došli su do nalaza

da je vjerovanje u sposobnost prestanka sa kaznenim djelima, tj. nada, nužan a možda i dovoljan uvjet da se počinitelj odvрати od kriminala. S nadom, osoba je sklonija iskoristiti pozitivne socijalne prilike, dobiva osjećaj kontrole nad vlastitim životom i osjeća se snažnija prilikom suočavanja sa potencijalnim preprekama i zastojima – pri tome vrlo je važno da ne percipira kako su prepreke nepremostive (LeBel i sur., 2008). Ništa toliko ne smanjuje motivaciju koliko osjećaj bespomoćnosti – osjećaj da je promjena nedostižna – i ako taj osjećaj utječe na izvršavanje sankcije uloga službenika koja ne uključuje podršku vjerojatnije će samo pogoršati situaciju (Canton, 2011). Iznimno je važno da počinitelji žele i vjeruju da mogu postići promjene u svom životu jer to dovodi do njihove intrinzične motivacije koja je nužna da bi se aktivno uključili u sankciju (Serin i Lloyd, 2009; Ward, Melsner i Yates, 2007). Smatra se da je upravo intrinzična motivacija povezana sa boljim intervencijskim ishodom i trajnijim promjenama ponašanja (Deci i Ryan, 1985 prema Clark i sur., 2006; Walters i sur., 2007), stoga je vrlo važno motivirati počinitelja da vizualizira drugačiju budućnost, tj. osmisli „životni plan“ koji je konstruktivan, ima osobnu vrijednost i smisao, a u skladu je sa društvenim normama (Maloić, 2016). Za uspješan proces odvratanja nužno je da službenici pomognu počiniteljima prevladati prepreke prema promjeni, ponajviše u pogledu zaposlenja i popravljavanja narušenih obiteljskih odnosa. Odluka prema promjeni je početni korak prema promjeni, no upravo sposobnost prevladavanja prepreka ima interakcijski efekt jer jačanjem socijalnog kapitala jača motivacija za promjenom (Farrall, 2004 prema Shapland i sur., 2012), i to je jedan od dosljednih nalaza povezanih sa prestankom kriminalne aktivnosti (McNeill, 2009). Tranzicija iz aktivnog počinitelja u bivšeg najčešće ne uključuje mijenjanje jednog rizičnog čimbenika, već zahtjeva savladavanje brojnih problema i postizanje promjena u mnogim životnim područjima (npr. apstinencija, traženje posla, odmak od vršnjačke grupe, razvoj prosocijalnih navika, jačanje obiteljskih/bračnih odnosa) (Serin i Lloyd, 2009), zbog čega je ulaganje u odnos, emocionalnu i praktičnu podršku, od primarne važnosti (Burnett i McNeill, 2005). Budući da se većina kriminalnih ponašanja održava kroz ekstrinzične (status, novac) ili prolazne (droga) motive (Maruna, LeBel, Mitchell i Naples, 2004 prema Serin i Lloyd, 2009) i da su u probaciji osuđenici uvijek, barem djelomično, ekstrinzično motivirani (kroz očekivane privilegije, ranije opozive, ukidanje zabrana), zadatak službenika je potaknuti internalizaciju ekstrinzične motivacije (McMurrin i Ward, 2004). Zanimljivo je istraživanje Rex (1999) koje je, na uzorku od 60 osuđenika i 21 službenika u Engleskoj, pokazala da osobine službenika i privrženi odnos sa službenikom pomaže osuđenima u odvratanju od činjenja kaznenih djela. Počinitelji koji su sebe opisivali kao aktivne i uključene u sankciju i njezine obaveze naveli su da im je u tome pomogao službenik, tj. osobna i profesionalna

predanost koju je pokazivao tijekom sankcije motivirala ih je na uključenost u sankciju, te odluku i želju da promjene ponašanje i stil života. Službenikova podrška i ohrabrivanje, kroz osobine empatije, aktivnog slušanja, pokazivanja interesa i poštovanja, stvorile su osjećaje odgovornosti, odanosti i obveze osuđenika prema službeniku i rezultirale pozitivnim utjecajem na ponašanje osuđenika, aktivnom uključenosti u obaveze sankcije i motivacijom prema promjeni.

1.4.3. Terapeutski odnos nasuprot supervizijskog odnosa

Dobro je poznato iz kliničke psihologije i psihoterapije da je odnos između psihoterapeuta i klijenta tzv. „terapijski savez“ ključna odrednica koja dovodi do pozitivnih ishoda za klijenta, te je terapeutova sposobnost razvijanja snažnog odnosa najvažnija vještina koju treba razviti kako bi utjecao na pozitivne promjene u klijentu. Istraživanja upućuju da je visoka kvaliteta odnosa klijenta i terapeuta naj snažniji prediktor klijentovih ishoda u kliničkom okruženju, te da objašnjava bitno veći dio varijance nego specifični modeli, npr. kognitivno bihevioralni ili interpersonalne tehnike (Keenealy, Skeem, Manchak i Louden, 2012). U probacijskom kontekstu, istraživanja također upućuju da su odnos i praktične vještine probacijskog službenika da ga uspostavi kritične u pogledu smanjenja stope povratništva, barem onoliko koliko i sadržaj same intervencije (McNeill i sur., 2005). U nastojanju da se povuče paralela terapeutskog odnosa u sustav probacije istraživanja pokazuju da se koncept „terapeutskog saveza“ koji se razvija u psihoterapijskim dobrovoljnom okolnostima ne može u potpunosti primijeniti na probacijske okolnosti zbog otežane uspostave povjerenja i suradnje (koju priječe nedobrovoljnost i prisila za ulaskom u odnos), predodređenosti ciljeva rada i dvostruke uloge službenika (što dovodi do nejednake strukture moći, nesigurnih granica povjerljivosti i otvorenosti za dijeljenje informacija) (Bourgon i Guitierrez, 2013; Skeem, Louden, Polaschek i Camp, 2007; Trotter, 2006). No, bez obzira na potencijalne prepreke, pokazuje se da su „temeljni uvjeti“ odnosa vrlo slični. Na temelju meta-analize 273 istraživanja Dowden i Andrews (2004) dobili su snažnu potvrdu o sličnosti obilježja uloga u probacijskom i psihoterapijskom kontekstu, pri čemu se za izgradnju kvalitetnog odnosa sa osuđenikom ističu faktori odnosa (toplina, iskrenost, humor, entuzijizam, samouvjerenost, empatija, poštovanje, fleksibilnost, predanost pomaganju i uključenost) i faktori vještina službenika (orijentiranost na rješenje, strukturu, neosuđivanje i prirodna komunikacija sa osuđenikom), koji su oboje povezani sa značajnim smanjenjem povratništva. I brojna druga istraživanja nastojala su ispitati povezanost kvalitete odnosa sa smanjenjem kriminalnog

ponašanja. Tako su Keenealy i sur. (2012) pronašli da je kvaliteta odnosa koji obilježava snažan, pošten i brižan pristup zaštitni faktor ponovnog uhićenja osuđenika, te da on bolje predviđa ponovno uhićenje od problematičnih osobina ličnosti osuđenika i razine rizika za ponovno počinjenje kaznenog djela. Skeem i sur. (2007) utvrdili su da kvaliteta odnosa može predvidjeti hoće li osuđenik biti suradljiv i motiviraniji izvršavati sankciju i pridržavati se njenih obaveza. Probacijski službenici koji su bili brižni, pošteni, od povjerenja, ali i autoritativni imali su najmanju stopu povratništva osuđenika. Izgradnjom brižnog i autoritativnog odnosa službenici su imali veći utjecaj na prosocijalno ponašanje osuđenika. Leibrich (1994) je provela istraživanje na uzorku od 48 osuđenika na Novom Zelandu, tri godine nakon što je osuđenicima završila sankcija. Ustanovila je da je kvaliteta odnosa između osuđenika i službenika presudna u podržavanju procesa odvratanja od činjenja kaznenih djela, pri čemu su osuđenici kao glavne osobine odnosa i službenika navodili slaganje i poštovanje, individualni pristup, istinsku brižnost, jasnoću očekivanja, povjerenje u neizvjesnim situacijama. Visoka kvaliteta terapeutskog saveza obilježena povezanošću, osjećajem povjerenja i iskrenog interesa i brige za klijenta vjerojatnije će motivirati klijenta na suradnju i olakšati njegovu promjenu (Manchak, Kennealy i Skeem, 2014) kroz poticanje normativnih mehanizama, želje da se zadrži takav odnos i percepcije „legitimnosti“ nametnutih obaveza (Burnett i McNeill, 2005). Pokušaji da se pozitivno utječe na ponašanje osuđenika zahtijeva razvoj komunikacije, suradnje, savjetovanja i interpersonalnih vještina u kontekstu odnosa koji u očima osuđenika mora imati moralno legitimnu vrijednost (McNeill i sur., 2005).

1.4.4. Kompetencije i vještine probacijskih službenika za izgradnju kvalitetnih odnosa

Poput terapeuta, probacijski službenik treba razviti određene kompetencije i vještine koje su neophodne za učinkovito provođenje intervencija i koje povećavaju terapeutski potencijal. U okviru osnovne korekcijske prakse ističu se sljedeće kompetencije: učinkovito korištenje autoriteta, prosocijalno modeliranje i osnaživanje, rješavanje problema, korištenje resursa u zajednici i uspostava kvalitetnog profesionalnog odnosa (Andrews i Kiessling, 1980 prema Dowden i Andrews, 2004). Slično navodi i Trotter (2006) koji ističe da su pojašnjavanje uloga, prosocijalno modeliranje, odnos sa klijentom i suradničko rješavanje problema temeljne intervencijske tehnike za rad s nedobrovoljnim klijentima. Gutierrez (2010) navodi vještine kojima se izgrađuje pozitivan odnos, a one uključuju pojašnjavanje uloga, dogovor oko ciljeva, aktivno slušanje i povratne informacije. U kontekstu izgradnje kvalitetnih odnosa

ključna se pokazala vještina službenika da održava optimalnu ravnotežu između dvostrukih uloga pomoći i nadzora (Healy, 2012; Ricijaš, 2012; Papanozzi i Gendreau, 2005; Raynor i Ugwuđike, 2013; Trotter, 2006). Papanozzi i Gendreau (2005) uspoređujući stope opoziva sankcije tri skupine probacijskih službenika (usmjerenih na nadzor, brigu ili uravnoteženi pristup), zaključili su da osuđeni službenika usmjerenih na uravnoteženi pristup imaju najmanju vjerojatnost kršenja obaveza sankcije. Istraživanje koje je proveo Healy (2012) pokazalo je da su osuđeni koji su imali službenike usmjerene na podršku, probaciju doživjeli kao vrlo pozitivno iskustvo, pri čemu su osobito vrednovali praktičnu pomoć službenika, iskazano poštovanje, iskrenu brigu, ne osuđujući stav i ugodnu atmosferu za razgovor. Osuđeni koji su imali službenike usmjerene na nadzor probaciju su doživjeli izuzetno stresnom i zbog nedostatka kvalitetnog odnosa isključivo su se formalno pridržavali obaveza sankcije. Zaključuje se da je element nadzora neophodan, ali je ključno osigurati ravnotežu sa elementom podrške. Zbog toga se naglašava da edukacije i treninzi mogu značajno poboljšati učinkovitost intervencija i dovesti do manje stope povratništva (Dowden i Andrews, 2004; Bonta i sur., 2008). No naglašava se i kako je za učinkovito balansiranje dvostrukim ulogama važno da službenici upotrebljavaju principe koji su u skladu sa proceduralnom pravdom – uzimanje u obzir osuđenikovog mišljenja prilikom donošenja odluka, poticanje na slobodno izražavanje vlastitih stavova i iskazivanje poštovanja, osiguranjem dovoljno vremena za interakciju sa osuđenikom, aktivnim slušanjem, razmatranjem osuđenikove perspektive prilikom rješavanja problema, te jasnim pojašnjavanjem pravila i posljedica kršenja obaveza sankcije, kao i dosljednom primjenom tih pravila (Manchak i sur., 2014).

2. CILJEVI I PROBLEMI

Probacijske službe izgrađene su na ideji da „kontakti“, ili odnos između osuđenika i službenika probacije, predstavljaju temelj upravljanja i/ili mijenjanja ponašanja osuđenika (Taxman, 2002). Proces izvršavanja sankcije započinje sa uspostavljanjem odnosa između osuđenika i probacijskih službenika te će učinkovitost svakog sljedećeg dijela tog procesa barem djelomično ovisiti o kvaliteti tog odnosa (McNeill i sur., 2005). Međutim, proces rehabilitacije osuđenika odraz je i motivacije osuđenika, ili različitih razina i dimenzija koje nisu nužno iste startne točke s kojima osuđenici započinju izvršavati sankciju (Robinson i McNeill, 2008). Neki će lakše i motiviranije izvršavati sankciju i pridržavati se njenih obaveza, s većom ili manjom predanošću prema dugoročnoj promjeni, dok će drugi imati manju motivaciju, s većim ili manjim otporom prema promjeni. Pokazuje se da je motivaciju za promjenom potrebno izgraditi i poticati i da se ona osnažuje kroz odnos počinitelja i službenika. Također se pokazuje da kvalitetan odnos povećava suradnju i odgovorno pridržavanje obaveza sankcije te da ima potencijal motivirati na promjenu, ali da je za to potrebno imati određene vještine i kompetencije. Posebice se ističe važnost ovih čimbenika tijekom tranzicije, odnosno vremena kada su počinitelji u „stanju“ između činjenja i odvratanja od činjenja kaznenih djela (Healy, 2010 prema King, 2013), odnosno u fazi primarnog prestanka činjenja kaznenih djela (Maruna, Immarigeon i LeBel, 2004). Upravo je cilj ovog rada povećati razumijevanje oba čimbenika i njihovih uloga u izvršavanju sankcije uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom i rehabilitaciji osuđenika.

Iznimno je malen broj istraživanja probacijske službe i njezine uloge u radu sa počiniteljima kaznenih djela u Hrvatskoj uz istovremeno veliku potrebu novih saznanja o djelovanju u praksi obzirom na njezinu kratku povijest. Važno je znati mišljenje stručnjaka različitih profila koji izravno rade sa počiniteljima kaznenih djela o tome s kojim izazovima i poteškoćama se susreću u provođenju sankcije, kako motiviraju osuđenike na izvršavanje sankcije, uspostavljaju odnos sa njima, te koje vještine su im za to potrebne ili im nedostaju, kako bi se poboljšao rad probacijske službe. Još je manje podataka o tome kako sankciju uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom doživljavaju oni kojima je izrečena, iz kojih razloga je izvršavaju i kako percipiraju rad službenika probacije, kako bi se razvili bolji pristupi kažnjavanju i reintegraciji, te kreiralo pravednije i sigurnije društvo.

Stoga je **cilj** ovog **istraživanja** bio steći uvid i povećati razumijevanje o ulozi motivacije i odnosa osuđenika i probacijskih službenika na tijek izvršavanja sankcije i rehabilitaciju

osuđenika, iz perspektive osuđenika i njihovih probacijskih službenika. U sklopu toga postavljena su sljedeća **istraživačka pitanja**:

- 1) Koji su *ključni motivi* koji potiču osuđenike na pridržavanje obaveza sankcije uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom?
- 2) Kako osuđenici i probacijski službenici procjenjuju svoj *profesionalni odnos* i doživljavaju njegovu ulogu u izvršavanju sankcije i osobnoj promjeni?
- 3) Koje *tehnike i metode* probacijski službenici koriste kako bi potaknuli osuđenike na izvršavanje sankcije i osobnu promjenu?

3. METODA ISTRAŽIVANJA

3.1. Sudionici

Ukupan uzorak sastojao se od 20 sudionika i dva subuzorka - probacijskih službenika i osuđenika kojima je izrečena uvjetna osuda sa zaštitnim nadzorom. Subuzorak probacijskih službenika sastojao se od državnih službenika koji rade na probacijskim poslovima izvršavanja kaznenopravnih sankcija izrečenih počiniteljima kaznenog djela. Ukupni broj službenika zaposlenih u probacijskim uredima Zagreb I i Zagreb II iznosi N=19. Od tog broja njih N=8 (42%) se dobrovoljno uključilo u istraživanje. Njihove demografske karakteristike sažeto su prikazane u *Tablici 1*. Probacijski službenici homogeni su obzirom na njihovo trenutno zaposlenje i iskustvo u radu sa počiniteljima kaznenih djela, ali heterogeni obzirom na dob, zanimanje, godine radnog iskustva i rada u probacijskoj službi.

Tablica 1. *Demografske karakteristike probacijskih službenika (N=8) u fokusnim grupama (k=2)*

Spol	Muški	1
	Ženski	7
Raspon dobi		29-60
	(M/SD)	(38.1/11.3)
Godine radnog iskustva		5-40
	(M/SD)	(14.2/11.8)
Godine rada u probacijskoj službi		1-3
	(M/SD)	(2.8/0.5)
Zanimanje	Socialni radnik	6
	Psiholog	1
	Ostalo	1

Subuzorak osuđenika uključivao je počinitelje kaznenih djela koji su pod probacijskim nadzorom izvršavanja uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom. Kriteriji za uključivanje osuđenika u istraživanje bili su stabilno fizičko i psihosocijalno funkcioniranje te da trenutno izvršavaju dosuđenu sankciju. Službenicima je bio predstavljen nacrt istraživanja i kriteriji uzorkovanja te su oni kontaktirali osuđenike iz svoje liste predmeta u radu N=82 (Nmuškarci=66, Nžene=16; raspon dobi 19-64, Mdob=40.1). Probacijski službenici su kontaktirali osuđenike jer se očekivala veća stopa pozitivnih odgovora nego kad bi osuđenike kontaktirali istraživači. U skladu sa zadanim kriterijima odabira sudionika, službenici su kontaktirali oko 50% osuđenika od ukupnog broja predmeta u radu i osuđenici koji su dobrovoljno pristali sudjelovati, njih N=12 (14,3%), ušli su u konačni uzorak za fokusne grupe. Osuđenici su bili homogeni obzirom na vrstu sankcije, ali heterogeni obzirom na socio-demografske karakteristike, vrstu kaznenog djela, prijašnje osude, trajanje presude i trajanje odslužene sankcije. Obilježja sudionika podudaraju se sa dostupnim podacima o distribuciji spola, dobi i vrstom kaznenog djela osuđenika osuđenih na uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom u kojima su nadležni ovi uredi. Njihove sociodemografske karakteristike prikazane su u *Tablici 2*.

Tablica 2. *Socio-demografske karakteristike osuđenika (N=12) u fokusnim grupama (k=3)*

Spol	Muški	10
	Ženski	2
Raspon dobi		21-59
	(M/SD)	(40.3/10.7)
Obrazovanje	Osnovna škola	3
	Srednja škola	9
Zaposlenost	Nezaposlen	8
	Zaposlen	3
	Ostalo	1
S kim živi u kućanstvu	Sam(a)	4
	S bračnim partnerom i djecom	3
	S djecom	2
	S roditeljima	1
	Ostalo	2
Kazneno djelo	Nasilje u obitelji	5
	Nasilje (tučnjave/ teške tjelesne ozljede/prijetnje)	4
	Zlostavljanje djeteta i/ili zanemarivanje	2
	Pokušaj infanticida	1
Prijašnje osude	Ne	8
	Da, jedna	3
	Da, dvije	1

3.2. Postupak

Fokusne grupe provedene su na temelju planiranih i ranije izrađenih pitanja za vođenje rasprave o sankciji, dobrovoljnosti i aktivnoj uključenosti u izvršavanje sankcije, motivaciji, te odnosu probacijski službenik – osuđenik. Ukupno je provedeno 5 fokusnih grupa, od toga dvije sa probacijskim službenicima, a tri sa osuđenicima. S obzirom na niz organizacijskih teškoća broj sudionika po fokusnoj grupi u ovom istraživanju je bio 3-4 čime je povećana mogućnost razmjene ideja i vrijeme da svaki sudionik iskaže vlastito mišljenje, no istovremeno sužena mogućnost generiranja novih ideja (Krueger i Casey, 2015).

Prije provedbe istraživanja zatražena je pismena suglasnost nadležnog Ministarstva pravosuđa za provođenje istraživanja. Uspostavljen je kontakt sa voditeljima probacijskih ureda Zagreb I i Zagreb II, od kojih je također zatražen usmeni pristanak za provedbu fokusnih grupa i pomoć u regrutiranju sudionika. Nakon što su voditelji upoznati sa nacrtom istraživanja, predstavili su ga službenicima iz svog ureda tijekom sastanka gdje su iznijeli ciljeve i svrhu istraživanja, te su ih potaknuli da se dobrovoljno uključe u istraživanje. Službenici su telefonski kontaktirali osuđenike iz svoje liste predmeta u radu i pitali ih za sudjelovanje u istraživanju. Prethodno im je dan kriterij uzorkovanja u skladu s kojima su odabrali osuđenike za kontakt, te sažetak istraživanja kako bi sve sudionike informirali o relevantnim dijelovima istraživanja vezanim za njihovo sudjelovanje i odluku o participaciji u istraživanju, osobito dio koji je osiguravao anonimnost i povjerljivost podataka. Fokusne grupe provedene su u probacijskim uredima nadležnim za izvršavanje sankcije osuđenika koji su sudjelovali u istraživanju.

Pattonova (2002) i Bergova (2001) preporuka o dva istraživača koji vode fokus grupne razgovore usvojena je u ovom istraživanju, pa je jedan istraživač bio moderator i vodio sveukupni proces i diskusiju unutar grupe, dok je drugi istraživač bio fokusiran na opažanje i vođenje bilješki o verbalnom i neverbalnom ponašanju sudionika i unutargrupnoj dinamici. Razgovori su prosječno trajali između sat vremena i dva sata. Svaka fokusna grupa započela je informativnim razgovorom u kojem su sudionici dobili cjelovite informacije o svrsi i postupku istraživanja, povjerljivosti podataka i zaštiti privatnosti, te načinu korištenja i prezentaciji podataka dobivenih u procesu istraživanja. Objasnjen je razlog potrebe snimanja razgovora i predviđena dužina trajanja razgovora. Posebno je naglašena uloga istraživača kako bi se spriječile eventualne pogrešne procjene osuđenika koje bi mogle utjecati na njihove odgovore (npr. da istraživači nisu probacijski službenici niti osobe zaposlene u pravosudnom sustavu, te da sudjelovanje u istraživanju ni na koji način ne utječe na izvršavanje sankcije). Sudionicima je pojašnjena dobrovoljnost sudjelovanja, mogućnost ne davanja odgovora na

određeno pitanje, odustajanja u bilo kojoj fazi provedbe istraživanja i uvida u rezultate istraživanja. Nakon toga podijeljene su liste sa informacijama o istraživanju koje su im prethodno izložene, te obrazac za informirani pristanak kojeg su sudionici pročitali i potpisali. Unutar svake fokusne grupe sudionici su odgovarali na ista pitanja za poticanje rasprave. Po završetku fokusne grupe, sudionici su pismenim putem odgovorili na nekoliko pitanja o njihovim socio-demografskim karakteristikama.

Dok se osuđenici nisu međusobno poznavali, svi službenici koji su sudjelovali u fokusnim grupama rade zajedno u probacijskim uredima te njihovu međusobnu anonimnost nije bilo moguće osigurati. Na taj način bilo je umanjeno unošenje vanjske dinamike odnosa među sudionicima i anonimnost izrečenih stavova (Skoko i Benković, 2009), ali međusobno poznavanje službenika u fokusnoj grupi nije ometalo grupnu raspravu te su svi sudionici pokazivali znakove motiviranosti i zainteresiranosti za razgovor.

3.3. Obrada i analiza podataka

Svi fokus grupni razgovori digitalno su snimani, a istraživači su ih naknadno prepisivali. Transkripti su paralelno uspoređivani sa zapisanim zapažanjima i bilješkama o neverbalnom ponašanju sudionika za vrijeme fokusnih grupa. Tako su dobiveni sirovi podaci nakon čega se pristupilo analizi transkripata pomoću tematske analize (Attride-Sterling, 2001; Braun i Clarke, 2006). Tematska analiza predstavlja metodu kojom se identificira, analizira i izvještava o obrascima (temama) među prikupljenim podacima. Snaga tematske analize počiva na detaljnom i bogatom opisu podataka što omogućuje istraživaču i čitatelju stjecanje dojma o dominantnim i relevantnim temama koje proizlaze iz prikupljenih podataka, a uobičajeno se koristi s ciljem istraživanja mišljenja, percepcija i/ili iskustva grupa pojedinaca, kao i sličnosti i razlike među njima (Caulfield i Hill, 2014). Tema zahvaća nešto važno o podacima u odnosu na istraživačko pitanje i prikazuje određenu razinu obrazaca odgovora ili značenja skupa podataka (Braun i Clarke, 2006). Načelno, teme se određuju na dva načina induktivnim ili deduktivnim (teorijskim) načinom. Za analizu je odabran induktivni način. On podrazumijeva da su identificirane teme snažno povezane s podacima (Patton, 1990), te da nisu vođene teorijskim interesom istraživača ili pokušajem da ih se smjesti u unaprijed definirani kodni okvir (odnosno specifična pitanja koja smo pitali sudionike) (Braun i Clarke, 2006). Dakle, glavna istraživačka pitanja kodirana su prema podacima i temama koje su se izdvajale tijekom razgovora sa sudionicima.

Koraci tematske analize primijenjene u ovom istraživanju slijedili su Braun i Clarkove (2006) faze: upoznavanje s podacima, kodiranje, traženje tema, revidiranje tema, definiranje i imenovanje tema, te pisanje izvještaja. U početku, transkripti su se uzastopno čitali s ciljem upoznavanja s podacima kako bi se stekla cjelovita slika i pronašli obrasci i značenja riječi sudionika. Potom se pristupilo kodiranju podataka, stvaranjem inicijalnih kodova. Kod identificira osobinu podataka koja je zanimljiva istraživaču i odnosi se na najtemeljiti element „sirovih“ podataka ili informaciju koja može biti ocijenjena kao značajna u odnosu na fenomen (Boyatzis, 1998: 63). Kodirani transkripti međusobno su uspoređeni, skupljeni su kodovi po sličnosti i organizirani dijelovi podataka koji prikazuju određeni kod, a njihova eventualna odstupanja su uklonjena. U fazi traženja tema napravljena je lista kodova i različiti kodovi sortirani su u potencijalne teme zajedno sa relevantnim kodiranim dijelovima podataka. Kako navode Braun i Clarke (2006) kodovi su specifičniji od tema, a njihova kombinacija čini temu. Teme su potom revidirane, odnosno provjerila se prikladnost u odnosu na kodirane dijelove podataka i cijeli skup. U koraku definiranja i imenovanja teme su organizirane u smislene tematske grupe, provela se analiza podataka unutar tema da se uoče specifičnosti i otkrije „priča koju analizira priča“ te su određeni konačni nazivi tema. Ponavljajuće teme interpretirane su u kontekstu istraživačkih pitanja. Nalazi predstavljeni u rezultatima i raspravi potkrijepljeni su izvornim citatima sudionika, a svi podaci koji bi potencijalno mogli razotkriti nečiji identitet uklonjeni su ili na odgovarajući način zamijenjeni da se zaštiti anonimnost sudionika.

4. REZULTATI I RASPRAVA

4.1. Motivacija za izvršavanjem sankcije i percepcija korisnosti sankcije

Svi probacijski službenici i osuđenici navode da je strah od zatvora, odnosno želja za ostankom na slobodi *ključni motiv* za izvršavanje uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom. Na početku sankcije osuđenici nisu motivirani izvršavati obaveze i mjere sankcije što je zasigurno povezano s time što nisu upoznati sa sadržajem sankcije te ne razumiju njeno puno značenje i obaveze (npr. najčešće pogrešno poistovjećuju uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom sa uvjetnom osudom). To rezultira otporom spram inicijalne uključenosti u sankciju. Ipak, osuđenici se pridržavaju obaveza sankcije kako bi izbjegli zatvorsku kaznu i nastavili sa životom i prednostima koje imaju na slobodi.

„U zatvoru bi bilo puno gore... Bez obzira, nemate novaca, nemate posla, ali ipak ste na slobodi. Slobodu ne može ništa zamijenit.“

„Prvi i najvažniji je strah od zatvora. Definitivno prvi i najjači motiv koji sam ja upoznala do sada. A mislim da su svi drugi motivi dvije stepenice ispod toga.“

U tom smislu pridržavanje obaveza sankcije osuđenika može se smatrati *instrumentalnim*. Također osuđenici pristaju na izvršavanje sankcije jer smatraju da će time *dobiti nešto zauzvrat* poput ostanka s obitelji, skraćivanje sankcije, ponovnog osvajanja bračnog partnera ili odlaska iz Hrvatske ili da će zadržati nešto što ne žele *izgubiti*, poput posla ili skrbništva nad djecom. Međutim, strah od gubitka posla (koji upućuje na povezanost sa socijalnom grupom) ili odvajanja iz obitelji i gubitak skrbništva nad djecom (koji upućuje na privrženost značajnim drugima) istovremeno za osuđenike mogu biti intrinzični poticaji za izvršavanje sankcije pa se u tom smislu može govoriti i o *normativnom pridržavanju uvjeta sankcije*. Kako Hucklesby (2009: 265) navodi: „podrška obitelji i prijatelja je širokog raspona – ponekad može osigurati moralnu podršku, a ponekad podsjetnik osuđenima što mogu izgubiti ukoliko se ne pridržavaju mjera svoje sankcije“. Dakle, jednako je moguće da je pojedini mehanizam potaknuo pridržavanje obaveza sankcije i motivirao osuđenike za izvršavanje sankcije, kao i to da su dva različita mehanizma simultano djelovala u poticanju osuđenika na izvršavanje sankcije (Bottoms, 2001; Hucklesby, 2009; Seymour, 2012; Ugwudike, 2010; 2013).

„Potaknulo me to kaj mogu biti sretan da sam dobio uvjetnu, da nisam završio u zatvoru, jer kad bi završio u zatvoru, e, onda bi dobio pedalu s posla...Najveći fujasko je dobit zatvor šest

mjeseci, godinu dana, kak bi rekel, tu ste jeftino ostali bez posla. Lako odgulate tih godinu dana, tih šest mjeseci, i dođete van, i kud sad?“

„Zato jer je sin ž menom, inače bih bio bez njega, on bi završil kod nje (bivše žene) i tko zna kaj bi bilo. A, ne dam ga.“

Službenici su mišljenja da u kasnijim fazama izvršavanja sankcije osuđenici pronalaze druge motive za izvršavanje sankcije. Jedan od takvih ključnih izvora tiče se *odnosa između osuđenika i službenika*. Izgradnja odnosa potiče da se osuđenici više osobno uključuju u sankciju i njezin sadržaj što posljedično opet rezultira boljom suradnjom, a ona dovodi do razvoja veće spremnosti osuđenika da učine promjene koje im službenici predlažu. Istraživanja pokazuju da se osuđenikova uključenost u sankciju povećava kada se odnos temelji na uzajamnom povjerenju, poštovanju i predvidljivosti (Bourgon i Guitierrez, 2013), te da se kontinuiranim pojašnjavanjem očekivanja, ciljeva, uloga i odgovornosti koje imaju obje strane pri izvršenju sankcije povećava legitimitet i spremnost osuđenika za suradnjom (Manchak i sur., 2014). Također, vanjska motivacija može se transformirati u unutarnje aspiracije i želju za promjenom kroz ohrabrivanje, isticanje potencijala i izgradnju osuđenikovog samopoštovanja (O'Sullivan, 2012).

„I kada osjete da nismo tu netko tko hoće da im sudi, nego što mislimo da jednostavno mogu drugačije, da pokušaju drugačije. E, i onda tu nekako dobiju ipak tu neku intrinzičnu motivaciju da bi uopće mogli probat nešto što smo im predložili, pa imaju dva tjedna fore rok, pa ćemo pričati o tome, tako da, to dođe nakon par mjeseci.“

Drugi ključni izvor koji probacijski službenici ističu je *uvid u općenite dobrobiti od pridržavanja obaveza sankcije* (apstinencija, psihijatrijsko liječenje). Promjena načina života uslijed zaštitnog nadzora može potaknuti kod osuđenika osjećaj kontrole nad vlastitim životom i osjećaj osobne odgovornosti za učinjene promjene, te osim povećanja motivacije za izvršavanjem sankcije ima potencijal dalje ih motivirati na promjenu i osobni razvoj. Međutim, službenici ističu da je motivacija osuđenika vrlo *osjetljiva i podložna promjenama* te da ponekad i pozitivne promjene koje osuđenici postignu mogu biti okidač za pad motivacije, podjednako kao i za njezino povećanje zbog čega je bitno konstantno isticati ostvarene pozitivne pomake.

„Nekad se vide i već neke promjene pa je to super jer onda mogu vidjeti, prestao sam pit', prestao sam se drogirat, itd. Pa im je to neka dodatna motivacija. Pa onda sebi stave neke

više ciljeve, OK, idem sad završit školu, idem naći posao. I tako, kada to ostvare, onda ta motivacija može rasti, a može i padat. Pogotovo ako se dogodi neki recidiv, onda opet nisam uspio. Tako da dosta oscilira, mislim da nema neki pravac.“

Službenici ističu da je motivacija vrlo ovisna o trenutnoj životnoj situaciji osuđenika, pa tako osuđenici mogu biti motivirani i aktivno surađivati tijekom sankcije kada imaju koristi od suradnje ili im se dogode subjektivno značajni životni događaji pa trebaju pomoć u usmjerenju ili savjet službenika. No kada realiziraju te životne situacije ili dobiju potrebnu pomoć tada njihova motivacija može stagnirati ili se čak vratiti na razinu formalnih dolazaka na sastanke.

„Mislim nekako da ovisi i o životnoj situaciji šta mu se u tom trenutku dešava. Ako u tom trenutku ima nešto pa ga ja uputim negdje da dobije neki savjet ili nešto, onda tu dok to kola i motivira, i ful surađuje i zove. I tog trenutku kad to realizira, pozitivno, slijedećih godinu dana možda opet neće biti ništa i dolazit će tu samo reda radi.“

Dio službenika skeptičan je u pogledu koliko su osuđenici motivirani i sposobni vidjeti sankciju u kontekstu *osobne promjene i rehabilitacije*. Smatraju da se osuđenici mogu potaknuti i motivirati na bolju suradnju i ustrajnost u ispunjavanju obaveza sankcije, međutim da istinske volje i želje, motivacije da se promjene na bolje, da postupaju drugačije i iskoriste intervenciju kako bi postigli neku osobnu životnu promjenu osuđenici nemaju. Ističu da se sporna pitanja na kojima osuđenici rade tijekom nadzora (npr. plaćanje alimentacije, kontakti sa djecom, bračnim partnerom, liječenje od alkohola) mogu neko vrijeme održati nakon isteka nadzora, no bez „podrške“ ne i trajnije. Ističu također da dio osuđenika koristi propuste sustava nadzora kao što je primjerice slučaj kada osuđenici donose potvrde koji ukazuju da nisu konzumirali alkohol iako probacijskim službenicima priznaju da kontinuirano piju i na sastanke dolaze pod utjecajem alkohola. Također naglašavaju da rehabilitaciju osuđenika ponekad onemogućuju i objektivne manjkavosti pravosudnog sustava kao što je prevelik protok vremena o počinjenju kaznenog djela do presude tj. uključivanja u probaciju. U tom pogledu ističu kako bi sankcija bila rehabilitacijski korisnija:

„Kad bi možda malo bolja bila ta suradnja sa drugim institucijama, službama i to, i kad bi oni stvarno imali, kad se stavi ta neka posebna obveza ili ne znam, i kad bi se to stvarno provodilo na način na koji bi se trebalo, onda mislim da bi to sve bilo puno svrhovitije. Ovako je to, eto, malo više od obične uvjetne osude, na kraju.“

Svi osuđeni izjavljuju da ispunjavaju sve uvjete i obaveze propisane sankcijom, te u tom smislu svi osuđeni formalno poštuju odredbe svoje kazne. Međutim, pokazuje se da dio osuđenika i kasnije tijekom izvršavanja sankcije govori o isključivo *formalnom aspektu*. Oni tijekom cijele sankcije samo tehnički, zbog straha od zatvora, zadovoljavaju zahtjeve i obaveze svoje sankcije što rezultira samo privremenom modifikacijom njihovog ponašanja. Ti osuđeni većinom ne mijenjaju svoj životni stil tijekom probacije, te imaju negativnije mišljenje o sankciji (ne vide svrhu sankcije ili ju smatraju „gubljenjem vremena“), a neki čak navode da nisu potpuno iskreni u razgovoru sa službenikom (npr. ne bi mu rekli da su se potukli ili napili). Smatraju da ih sankcija nije promijenila te ju percipiraju ograničavajućom u ostvarenju svojih prava i odabira (npr. odlazak iz Hrvatske, sudjelovanje u odgoju djece, stalno zaposlenje), da bi i bez nje vodili isti život kao i sa njom, a neki bi čak radije da su dobili zatvorsku kaznu. Pri tome svakako treba uzeti u obzir činjenicu da se osuđeni razlikuju obzirom na dužinu izvršavanja sankcije te bilo zanimljivo ispitati povezanost dužine trajanja sankcije, fluktuacije motivacije i aspekata pridržavanja obaveza tijekom vremena. U ovom kontekstu, moguće je da oni osuđeni koji govore o formalnom pridržavanju uvjeta probacije oni koji su i manje vremena uključeni u nju. Osim dužine izvršavanja sankcije za motivaciju su važni i drugi čimbenici. Primjerice Raynor (2014) je naglasio da dobrovoljnost može intrinzično poticati osuđenika na promjenu i odgovornost za izvršavanjem obaveza sankcije, a Robinson i McNeill (2008) su upozorili da sankcije koje su izrečene neovisno o pristanku osuđenika, te percepcije da je sankcija neopravdano okrutna ili sudski postupak nepravedan i nepošten značajno otežava napore probacijski službenika u motiviranju osuđenika na prelazak sa formalnog prema supstantivnom izvršavanju sankcije.

„Znate kaj ću vam reć'? znači, samo ste mi život upropastili s tim (sankcijom)... To (sankciju) je sudski nalog naredio i ja to moram... nemre mi za ništa drugo koristit, jer ja sam ovakav kakav jesam, ja se nisam uopće promijenio.“

„Ja ne mogu reći da ovo meni može promijeniti život, meni ovo ne može promijeniti život...Meni ovi razgovori što dolazim tu, i razgovaramo o svemu i svačemu, meni to neće pomoć da mi djeca počnu učit, meni to neće pomoć da mi dijete ne dobije ukor, ili da je ne izbace iz škole van, meni to neće pomoć.“

S druge strane, dio osuđenika ukazuje i na *supstantivne aspekte* prisutne kasnije tijekom izvršavanja sankcije. Oni ističu veću osobnu uključenost u sankciju, vide smisao sankcije o kojoj su promijenili mišljenje (od početnih katastrofičnih misli do uvida o pozitivnoj i

„dobroj“ sankciji), osjećaju da imaju bolji život od kad su sankcionirani, negativnije atribuiraju prijašnje ponašanje/životni stil koje ih je dovelo do počinjenja kaznenog djela. Smatraju da im sankcija više koristi nego šteti, u usporedbi sa kaznom zatvora sretni su što su osuđeni na zaštitni nadzor, te smatraju da bi bez sankcije nastavili sa negativnim ponašanjem/životnim stilom zbog kojeg bi vjerojatno završili u zatvoru. Smatraju da im je razdoblje u probaciji pomoglo da „srede“ život i namjeravaju i nakon isteka sankcije nastaviti sa „konvencionalnim i normalnim“ životom, što većinom uključuje planove vezane za pronalazak posla, partnera i doškolovanja. Od ključnih faktora koji su ih motivirali na promjenu navode rođenje djeteta, odmak od negativne vršnjačke grupe, pronalazak posla, uvid u prednosti i dobrobiti od apstinencije ili psihijatrijskog liječenja, te uvid u korisnost sankcije. Istraživanjima je pokazano da ovi faktori mijenjaju antisocijalni životni stil u prosocijalni jer pružaju rutinu, fokus i strukturu (Kavanagh, 2007), te da su povezani sa trajnijim prestankom osuđenika od činjenja kaznenih djela (McNeill, Farral, Lightowler i Maruna, 2012).

„Pa, to (rođenje kćeri) najviše (motiviralo). A, morao sam se i smirit recimo, i drugačije mislim sad, iskreno... Prije bih glupost napravio, sada prvo razmislim. Tako. Da ne bi razočarao ni svoje doma, ni tu, općenito mislim, da se ne vratim opet (u probaciju). Malo sam previše uložio u to... ja se ne bi promijenio, stvarno se ne bi promijenio. Ovo me, onako, malo ošamarilo da osjetim, iskreno. Jer kako sam bio krenuo, znači, užas. Vidim da imam puno koristi. Ali nije samo u tome stvar, i poslije sankcije mislim i dalje ostati na slobodi i voditi normalan život. Posao naći, obitelj, malo se školovati još, i tako.“

„Skroz mi je drukčiji život nego prije, tako da je puno bolje...sada gledam puno drukčije na to (kazneno djelo) i ovo me sve promijenilo, i s jedne strane natjeralo, a s druge strane sam se dobrovoljno maknula iz tog lošeg društva s kojim sam se prije družila. I sad imam konačno normalan život, i radim, i više i ne pomišljam na takvo društvo, i na tako nešto, na takav način ići rješavat, tako da, za mene puno bolje.“

Iako kvaliteta početne motivacije nije velika pa u tom smislu osuđenici tek formalno zadovoljavaju obaveze sankcije, odnosno dolaze na sastanke bez većeg osobnog angažmana, pokazuje se da ona nije odraz motivacije koja se javlja kasnije tijekom izvršavanja sankcije kod svih. To je u skladu sa teorijom prema kojoj motivacija nije statična varijabla s kojom osuđenici ulaze u probaciju i izvršavaju sankciju, nije jednaka za sve, podložna je promjenama tijekom vremena (Robinson i McNeill, 2008; Walters i sur., 2007), u odnosu je

sa intrinzičnim i ekstrinzičnim faktorima (Rowe i Soppit, 2014), a na isti način se i mehanizmi izvršavanja sankcije i procesi koji potiču promjenu smatraju fluidnima i dinamičnima (McCulloch, 2013; Robinson i McNeill, 2009; Seymour, 2012). Može se zaključiti da se individualne odluke o pridržavanju obaveza sankcije često temelje na kompleksnim razlozima koji proizlaze iz jedinstvenih okolnosti svakog pojedinog osuđenika (Seymour, 2012). Motivacija zauzima različite oblike: na jednom kraju spektra nalazi se „čista“ normativna predanost za razvoj „normalnog“ životnog stila i prestanak sa kriminalnom aktivnošću, dok je na drugom kraju instrumentalna „iznuđena uključenost u pridržavanje uvjeta sankcije“ ukorijenjena u želji da se izbjegnu negativne posljedice (Rowe i Soppit, 2014).

4.2. Zadovoljstvo odnosom osuđenik – probacijski službenik i važnost povjerenja

Svi osuđenici izrazito *pozitivno doživljavaju* svog probacijskog službenika. Zadovoljni su uspostavljenim odnosom i načinom na koji službenik postupa sa njima, te u tom odnosu ne bi gotovo ništa mijenjali. Smatraju da službenici vrlo profesionalno obavljaju svoj posao i ističu veću usmjerenost na ulogu pružanja pomoći i podrške nego na ulogu kontrole i nadzora. Mnogi percipiraju odnos kroz prijateljstvo i/ili savjetovanje, pri čemu im je osobito važna *kvalitetna interakcija* koja se temeljeni na povjerenju. Ukoliko postoji kvalitetna komunikacija onda postoji i temelj za kvalitetan odnos, a tako uspostavljen odnos daje moć utjecaja i potencijal za promjenu. Također, zadovoljavajući i kvalitetan odnos stvara kvalitetnu komunikaciju, omogućuje otvoreniji i iskreniji razgovor sa službenikom o vlastitim problemima te dovodi do veće motivacije za pridržavanje obaveza sankcije (Ugwudike, 2010). Osim povjerenja koje je osuđenima iznimno važno, obilježja komunikacije kojima su zadovoljni su ugodna atmosfera razgovora, aktivno slušanje, usmjeravanje i dobivanje savjeta. Ovo govori o percepciji osuđenika ka iznimnoj orijentiranosti službenika na terapeutsku i rehabilitacijsku ulogu u svom radu.

„Znači, kada razgovaram sa gospođom XY, koda smo prijatelji baš, mislim, pomogne mi, kaže mi i nešto što ne bi smio, ali ja razumijem, ostaje među nama. Znači, samo pomaže iskreno.“

„Ja imam super odnos (s probacijskom službenicom). Nauče te pomoć savjetom i nema problema.“

Iako su na početku sankcije osuđenici nepovjerljivi prema službeniku zbog činjenice da probacijski službenik ima moć opoziva sankcije, nepovjerenje se može umanjiti tijekom vremena izgradnjom kvalitetnog odnosa. Dosljednost, usmjerenost na dogovor i toplina bitne su karakteristike službenika koje osuđenima omogućuju da steknu povjerenje u službenika kako bi se osjećali slobodno razgovarati o svojim problemima. Istraživanjima je pokazano da su povjerenje, empatija, ohrabrivanje, toplina, poštovanje i otvorenost karakteristike službenika koje potiču dobar odnos (Gutierrez, 2010), te da je odnos temeljen na takvim obilježjima nužan da bi se osuđenik uključio u sankciju i motivirano na promjenu (Bonta i sur., 2008).

„Ja sam se dogovorila sa gospođom XY da ću dolaziti ovdje, da se bolje upoznamo, da ćemo se dvije godine družiti...prvo kad sam došla sam mislila da neću moć' bilo šta reć', pazit šta govorim, da će to nekamo ići, ali sad vidim da to, nije to tak. Da je puno bolje nego što sam mislila na početku.“

„Što ste topliji s nama, više učinka ima...“

Svi osuđenici ističu kako im je odnos sa probacijskim službenikom vrlo važan. Važno im je da se slažu sa službenikom i da imaju dobar odnos, no razlikuju se u *percepciji razloga važnosti tog odnosa*. Dio osuđenika odnos smatra važnim jer im on pomaže da se promjene. Kao što McNeill (2009) ističe određena razina motivacije osuđenika potrebna je kako bi uspjeh bio moguć. Izgradnja odnosa motiviranijima pruža mogućnost dobivanja odgovora na osobne probleme. Pri tome je od velike važnosti da osuđenik stekne povjerenje u probacijskog službenika kako bi mu mogao slobodno iznijeti svoje probleme, a potom primiti relevantnu pomoć i usluge usmjerene na njihovo uspješno rješavanje.

„Ja sam smatrao da je dobro da se posavjetujem sa gospođom XY, da me ona usmjeri na jedan put, znači da tražim posao, da komuniciram sa djecom, da se više bavim svojom obitelji, a manje nekim drugim stvarima.“

„Pošto sam i prije imala nekakvih problema, ovoga, ovo mi je jedan dobar način da se promijenim. I s tim sam, nekim mišljenjem išla ovdje.“

Dio osuđenika odnos smatra važnim jer ih on motivira na izvršavanje sankcije. Zadovoljstvo odnosom potiče ih na veću suradnju zbog čega odgovornije izvršavaju obaveze sankcije (dolaze motivirani na razgovore koje smatraju svrhovitima), te ih istodobno sprečava da prekrše obaveze sankcije ili ustraju u izvršavanju obaveza u kolebljivim situacijama.

Moguće je da ovdje razvoj osjećaja odanosti i obveze prema službeniku igra značajnu ulogu (Rex, 1999; Ugwuđike, 2013). I Aartenovo (2014) istraživanje pokazalo je da percepcija prijateljskog odnosa i pozitivna slika o službeniku utječe na veću spremnost osuđenika da poštuju obaveze sankcije i manji broj dobivenih opomena za nepridržavanje.

„Sad će mi čak falit ova moja probacijska službenica. Baš smo se sprijateljile...Mogu se javit da ne mogu doći, ali uopće to ne gledam tak. To je kak moram piti vodu, tako moram tu doći.“

„Kad sam došao gospođi XY, nije mi rekla, ići ćeš u zatvor, nego baš je uporna bila pa sam se izvukao...Htio sam odustati par puta, znate. Pokleknut i vratit se nazad svemu tome. Nisam, evo, hvala Bogu.“

Dio osuđenika važnost odnosa tumači kao dozu olakšanja prisilnosti dolazaka i besmislenosti izvršavanja sankcije. Obzirom da im je nametnuta interakcija sa službenikom, korisnije i ugodnije im je imati pozitivan odnos iako on bitno ne utječe na njihovu motivaciju za izvršavanjem sankcije. Istraživanja pokazuju da prisutnost karakteristika prijateljstva, pouzdanosti i otvorenosti osuđenici iznimno cijene čak i kada percipiraju vrlo malo pozitivnih promjena od probacije, jer imaju brižnu osobu za službenika (Trevitick, 2003 prema Kavanagh, 2007)

„Važno da imaš neki dobar odnos sa sugovornikom kod kojeg moraš dolazit. Ako ste, ne znam, na nožu i sjekiri, onda kaj buš? Onda ti je to totalno mučenje, ovako kaj je, donekle nije mučenje. Mada je mučenje. Ja nemam ništa protiv žene koja tu radi s menom, dapače, jako je dobra. Ali to je na neki način, nametnuto prijateljstvo.“

Uz općenito pozitivno vrednovanje probacijskog službenika, osuđenici ističu kako su nezadovoljni probacijskim službenicima u pogledu njihovog nedostatka moći. Međutim, zanimljivo je da moć promatraju u dvostrukom kontekstu. S jedne strane voljeli bi da službenici imaju više ovlasti u rješavanju njihovih problema. S druge strane odgovara im manjak moći službenika u pogledu nemogućnosti potpunog nadzora njihovog ponašanja.

Službenici su također zadovoljni uspostavljenim odnosima sa osuđenicima, odnos im je iznimno važan, te smatraju da je on temelj za rad sa osuđenicima u okviru zaštitnog nadzora pomoću kojeg se potiču pozitivne promjene u ponašanju osuđenika. Pri tome im je najvažnije da izgrade povjerenje osuđenika i da ih osuđenici promatraju u ulozi pomoći i podrške, a ne u ulozi kontrole i nadzora. Izgradnjom povjerenja osuđenici postaju otvoreniji u komunikaciji,

pružaju veću količinu i vrstu informacija, a to dovodi do povećane suradnje, ponekad instrumentalne, ali ponekad može voditi ka promjena u stavovima i prihvaćanju odgovornosti za kazneno djelo. Suradnja jača terapijski savez između osuđenika i probacijskih službenika te dovodi do povećanog samopoštovanja, osjećaja sposobnosti i iznad svega, vještina da se upravlja životom nakon završetka probacije (Serin i sur., 2013).

„Dođe tu pa se ispuše, to znaju reći. Kao ono, barem smo porazgovarali pa se izventilirao. Pa je rekao, sve ono što misli o ženi, šta ne može možda reći njoj da ne bi došlo do konflikata i do svega šta je dolazilo, da ju ne bi nabio ili ona njega, onda je meni tu rekao, pa smo onda, ajde, šta bi još mogao da ne dođe do toga.“

„Oni sami, zapravo krenu, te neke granice prelazit, pa ono, malo im izleti; pa tu i tamo je udario, pa dobro, nisam je baš tukao deset godina, al' je lupio par puta. I tako, malo po malo, i sami krenu prihvaćat da to zapravo što sam napravio, nije bilo dobro.“

Izgradnja povjerenja osuđenika za neke je vrlo važna kako bi osuđenici stekli općenito povjerenje u pravne institucije i izgradili odnos prema autoritetima i društvu u širem smislu, pri čemu je važno vjerovati u osuđenikov potencijal za promjenu:

„Možda se prvi put u sustavu susreću s nekim tko ima povjerenja da oni mogu drugačije. I onda se na to nakače neki, na čisto tu sliku koju bi voljeli imat i koja bi se možda mogla realizirati.“

Za neke je važna kako bi se modelirali privrženi socijalni odnosi koji su osuđenima potrebni, a koje im nedostaju tijekom života, pri čemu je važno da osuđenici osjete empatiju, toplinu i interes jer to potiče motivaciju za promjenom:

„Velikom broju ljudi nedostaju ti neki adekvatni sustavni kontakti, netko tko će ih saslušat, razumjeti. Dakle, tu nailaze na razumijevanje, toplinu, podršku, te zapravo to je nekakav put da zapravo nađemo suradnju da možemo doprijeti do njih, do nekakvih promjena njihovog ponašanja.“

Podrška u razvoju ili održavanju socijalnih veza iznimno je važna za odvratanje osuđenika od činjenja kaznenih djela jer pruža emocionalnu potporu, praktičnu pomoć u zadovoljenju socijalnih potreba i smislenost uključivanja u socijalne mreže (Burnett i McNeill, 2005). Upravo je ovakav način podrške osuđenima ključan za razvoj privrženosti,

obaveze i povjerenja prema probacijskom službeniku (Rex, 1999) i poticanje normativnih mehanizama (Ugwudike, 2013).

Vještine kojima izgrađuju kvalitetan odnos su dobro *utvrđene granice i pojašnjenje uloga*. Službenici navode da osuđenici često imaju krive predodžbe o ulozi službenika u sankciji i nemaju jasnu sliku granica njihovih ovlasti (npr. očekuju pomoć pri pitanju nasljedstva), stoga nastoje definirati područja oko kojih se može pregovarati i pojasniti očekivanja o ulogama obje strane. Istraživanjima je pokazano da upravo navedene vještine pomažu u izgradnji otvorenog, iskrenog i bliskog odnosa, te da jasnim opisom ponašanja koje osuđenik može od službenika očekivati pomaže u izgradnji predvidljivosti ponašanja službenika i prema tome povećava osuđenikovo povjerenje u njega (Trotter, 2006). Da bi došlo do prosocijalnih promjena u ponašanju osuđenika važno je da se otvoreno razgovara o ulogama, granicama i međusobnim očekivanjima (Manchak i sur., 2014).

„Znači, ako imaš propisano jednom mjesečno ili ne znam koliko već imaš redovito, i da mi to ne donosi i ne dostavlja, tu nema uopće, ono, kompromisa. Ali u nekoj takvoj komunikaciji nastojim da taj odnos bude OK, korektan.“

Probacijski službenici *nezadovoljni* su fizičkim uvjetima rada, nedostatkom znanja o specifičnim populacijama i dugotrajnošću sankcije za koje smatraju da narušavaju profesionalni odnos sa osuđenima. Najviše se žale na neadekvatnost radnog prostora. Već je Ricijaš (2012) istaknuo da je primjena stečenih znanja i vještina u radu nerijetko pod utjecajem čimbenika koji nisu pod kontrolom samih praktičara, a jedan on njih vezan je za osiguranje kvalitetnih uvjeta rada, prije svega prostornih uvjeta. S druge strane, ističe se važnost ulaganja u kompetencije praktičara, pri čemu je ključni element pružanje specifičnih edukacija i treninga. Upravo službenici navode kako im nedostaju kontinuirane edukacije i praktična znanja za rad sa seksualnim prijestupnicima, osobama sa psihičkim poremećajima i problemima ovisnosti.

„Jer kod nas, ovaj, se ozbiljno pripremate za neki ozbiljan razgovor. I onda zaključite da taj razgovor nemate gdje obaviti jer su prostorije za razgovor zauzete. I onda se sve svodi na neku improvizaciju, dakle, jedan dio pripremljenih stvari se niti ne izreče, nema se gdje. Pa se sve svodi na to, ajde, idemo to i to odraditi.“

Nadalje smatraju da je sankcija od pet godina preduga i dovodi do manjka motivacije za rad sa obje strane. S jedne strane, nema smisla toliko dugo držati osuđenike u zaštitnom

nadzoru jer se značajne promjene dogode unutar dvije godine i osuđenici se trebaju što ranije naučiti preuzeti odgovornost za vlastite probleme, dok s druge strane, dužina kod njih uzrokuje zamor i zasićenje odnosom. Preporučuju da bi ju smanjili na tri godine. Ipak, ne slažu se svi jer smatraju da upravo mogućnost ranijeg opoziva sankcije rješava ove probleme, a dodatno služi kao poticaj i nagrada osuđenima za pozitivno ponašanje. Maloić i Ricijaš (2014) ističu da, pored stresora povezanih uz neposredan rad s počiniteljima, konflikt uloga može predstavljati veliki izvor stresa službenika jer dok se u zajednici alternativne sankcije percipiraju kao kažnjavajuće, probacijski službenici su ih skloniji doživljavati u rehabilitacijskom i reintegracijskom kontekstu, stoga se ističe važnost supervizije u poslu.

„Kod tih dugotrajnih (odnosa) nekad se već nekako i pogubim, pa dobro koji je sada smisao, ponekad ono, dogodi se neka velika promjena i onda je to super, a onda dugo, dugo nema ničega, po ono, već i ja izgubim motivaciju za rad.“

„Nekad sankcija kao da je stvarno naša, jer ga ja zovem, ja idem na teren, ja ispunjavam ciljeve, ja obavještavam suca, a on samo postoji.“

Istraživanjima Rex (1999), Trotter (1999) i Maruna (2004) (prema Kavanagh, 2007) koja su ispitivala što je osuđenima najviše pomoglo u probaciji pokazuju da najveći utjecaj na osuđenike ima tretiranje s poštovanjem, stvaranje atmosfere za slobodni razgovor o problemima i aktivno slušanje. Kvalitetan odnos je onaj koji uključuje optimizam, povjerenje i odanost, te onaj koji je suradnički, smislen, prosocijalan i jasan u dogovoru oko uloga, granica i očekivanja. Probacijskim službenicima i osuđenima vrlo je važno da uspostave kvalitetan i zadovoljavajući odnos pun povjerenja. Pri tome se ističe da je nužno da službenici pomognu osuđenima razjasniti granice odnosa kako bi stekli povjerenje, te da osuđenici otvoreno razgovaraju o svojim problemima. Izgradnja odnosa važna je osuđenima jer ih potiče na pridržavanje obaveza sankcije, a one koji su više motivirani potiče na osobnu promjenu. Izgradnja odnosa važna je službenicima zbog mogućnosti utjecaja na ponašanje osuđenika i osnaživanja socijalnog kapitala. Profesionalni odnos između počinitelja i probacijskih službenika smatra se neophodnim za uključenost i suradnju osuđenika, postizanje odgovornosti osuđenika da se pridržava uvjeta probacije i motivaciju prema promjeni (Burnett i McNeill, 2005). Međutim, kao što je važno da osuđenici budu zadovoljni službenicima, važno je i da službenici budu zadovoljni svojim poslom jer u suprotnom motivacija za rad slabi i utječe na uspostavljeni odnos sa osuđenima.

4.3. Stvaranje prilika za (dugoročnu) promjenu

Većina osuđenika u ovom istraživanju ističe da ih službenik usmjerava, ohrabruje i motivira na ustrajnost u izvršavanju obaveza sankcije, te da im pomaže u rješavanju raznih problema s kojima se susreću. Neki smatraju da ih službenik motivira na izvršavanje sankcije razmatranjem njihovih problema povezanih sa sankcijom, tj. preprekama koje im otežavaju pridržavanje obaveza. Najčešći problemi osuđenika financijske su prirode (nezaposlenost, poteškoće sa prijevozom i smještajem) i vezani su za otežane dolaske u probacijski ured ili izvršavanje drugih obaveza sankcije (poput KLA). Osuđenike najviše motivira razumijevanje službenika, dogovor o produljivanju razmaka između dolazaka, kao i mogućnost skraćivanja sankcije.

„Znate kada vas izbace na cestu, kad postanete beskućnik. Onda je tu problem. Onda iz one rupčage doć ovdje mi je problem. Em se švercaj u busu, em se švercaj u tramvaju. To me sram da moram reć...I tako da mi je gospođa (službenica) uskočila, nije to bilo odmah...u početku je bilo natezanja, bi, ne bi.“

I službenici se slažu da su ekonomski problemi velika prepreka i da je većina osuđenika *„loših financijskih prilika, u teškim prilikama, na stalnim pomoćima od Centra, tako da im je to sve skupa već dosta otežano“* i da je zbog toga osuđenicima najveća kazna to što fizički moraju doći svaka dva tjedna u probacijski ured. Iz tih razloga nastoje granice odnosa održati fleksibilnima u skladu sa aktualnim problemima osuđenika, međutim ističu kako njihovo razumijevanje prvenstveno ovisi o suradljivosti osuđenika.

„Stvar je u njegovom odnosu i u načinu na koji će ti on prići, e, dal ' se on uopće nije javio, ili se javio - pa znate, gospođo, ovo mi je, ono mi je - ili je to zanemario pa ništa. Ili ti kaže, pa gospođo (povisuje ton i oponaša), pa šta vi mislite, vi ćete meni uzet zadnju kunu? Mi možemo razumjeti, nije problem, dogovorit ćemo se. Ali onda i ti budi fer pa ćemo naći već nešto. Mi ćemo onda otić' na teren ako treba, da ne dolazi i ne znam šta.“

Osim rješavanja problema povezanih sa sankcijom, osuđenici ističu da ih službenik motivira na izvršavanje sankcije pružajući im relevantne informacije i usmjeravanjem na određene usluge i institucije koje mogu odgovoriti na njihove specifične probleme. To su reguliranje zdravstvenog ili socijalnog osiguranja i statusa, medicinska intervencija (naručivanje i odlazak na liječničke preglede), prijava na zavod za zapošljavanje, ostvarivanje socijalne pomoći (upućivanje na potrebne papire i prava), traženje posla i slično. Istraživanje Ugwuđike (2010) pokazalo je da se uključenost u sankciju i motivacija za izvršavanjem

sankcije povećava percepcijom pozitivne koristi i smislene pomoći koju osuđenici dobivaju u radu sa službenikom na rješavanju svojih problema i poteškoća.

„Gospođa XY mi je puno pomogla u vezi šta imam rješavat, kod socijalnog i tak, i dosta sam toga saznala šta uopće i nisam znala, tak da, ja sam zadovoljna.“

„Znate, npr., trebam se ići doktoru javljat, imam problema sa želucom, i tako. Ja sam po sebi ne bi otišao dok ne padnem u nesvijest. Ona me svaki put stiskala, pritiskala tako da sam otišao na kraju...Dosta mi pomogne, znate, ne mogu se požalit stvarno.“

„Uvijek me pita o poslu, kaj se radi, jel' kaj tražim, i tak.“

Pojedini navode da ih motivira što službenik identificira probleme povezane sa kriminalnim ponašanjem i daje smjernice za njihovo rješavanje:

„Zato jer uvijek, napravi to, to i to, i onda ja znam da to moram. Osim kluba, uvijek to spominje.“

te uvježbava i potkrepljuje prosocijalno ponašanje (postavlja zadaće, daje pohvale i povratne informacije):

„Gospođa XY je meni postavljala zadaću... Znači, bila je agresivnost. Što ja doživljam u pojedinim trenucima. I onda sam ja to sve detaljno iskreno napisao, gospođa XY je to pročitala i rekla je da mi napredujemo u segmentu da se to djelo više ne bi počinilo.“

Istraživanja pokazuju da klijeti probacijskih službenika usmjerenih na korištenje vještina prosocijalnog modeliranja, rješavanja problema i kognitivnog restrukturiranja postižu više promjena u stavovima i ponašanju, te imaju manju stopu povratništva (Raynor i Ugwudike, 2013 prema Maloić i Ricijaš, 2014).

Pojedini osuđenici navode da ih službenik motivira isticanjem vjere u snagu i sposobnost da se promjene, empatijom i osnaživanjem pozitivnih karakteristika. Istraživanja pokazuju da se vjerom i nadom u osuđenika može potaknuti proces odvratanja osuđenika od činjenja kaznenih djela (Maruna, 2001 prema Weaver i Mcneill, 2011) jer povećava osjećaj povjerenja osuđenika da ima kontrolu nad svojim životom te da je sposoban prevladati prepreke s kojima se suočava dok se pokušava odmaknuti se od kriminala (Farrall i Calverley, 2006 prema Weaver i Mcneill, 2011). Osuđenik koji je otvoren prema promjeni i pozitivno motiviran, a zatim izložen „prilici za promjenu“ u koju se aktivno uključi, može potencijalno biti na putu

prema prestanku sa činjenjem kaznenih djela (Giordano, Cernkovich i Rudolph, 2002 prema O'Sullivan, 2012). Rex (1999) ističe da su službenici ponekad nesvjesni doprinosa koje ohrabrivanje ima u odluci osuđenika da više ne čini kaznena djela.

„Bio sam kod gospođe XY, i ona mi kaže, znate vi ste čovjek koji bi mogli naći posao, koji bi mogli gledat svoju dušu, koji bi mogli započeti novi život, koji bi se mogli izvući. Pa daj, nemojte tu ostat, pa vi niste zaslužili biti ovdje, vi ste relativno mlada osoba, ne pušite, ne pijete. Agresivnost, a čujte, agresivnost je, a vjerojatno nasljedna, nasljedna. I onda sam ja otišao kod doktorice D u psihijatrijskoj bolnici X i rekao, čujte, dajte mi pomognite, ja više ne mogu. I onda mi je gospođa dala tu terapiju, znači, uz razgovor sa gospođom K (službenicom) i tom terapijom, ja sam ful napredovao, volja za životom, volja za radom, za daljnjim napretkom.“

Probacijski službenici navode razne metode i postupke kojima pokušavaju potaknuti osuđenike na uključenost i sudjelovanje u sankciji i motivaciju prema promjeni. Najčešće su metode usmjerene na razgovor, usmjeravanje, informiranje, poučavanje i savjetovanje o raznim problemima s kojima se osuđenici susreću. Sadržaji rada u kojima ih najviše potiču su traženje posla, uspostava apstinencije, korištenje terapije te popravak obiteljskih odnosa (plaćanje alimentacije, komunikacija sa djecom ili supružnikom). Najviše koriste tehnike kojima nastoje obnoviti narušene obiteljske odnose i povezati osuđenike sa članovima svoje obitelji, pri čemu se usmjerava na osvještavanje slike koju osuđenici odašilju svojoj djeci, razmatranje djetetove perspektive, zamišljanje budućeg odnosa, prenošenje modela ponašanja na djecu, posljedice koje njihovo nepoželjno ponašanje ima na odnos s djecom (zanemarivanje, zapuštanje), te pružanje informacija o štetnosti pojedinih utjecaja na razvoj djeteta.

„Vrlo često nisu svjesni kakvu sliku šalju svojoj djeci, da djeca uče od njih, da dijete neće biti dobro zato što se rodilo, nego, treba ga odgajati, i koje su posljedice, ne znam, neviđenja djeteta, zanemarivanje, kako to ostavi trag, na njihove odnose. Često su ti odnosi poslije, ja to isto znam napraviti kao argument, ako sada nećete održati odnos, hoćete li onda vidati svoje dijete, svoju unučad jednog dana, jel?“

„I informiranje! Mislim, možda čovjek nije znao da dijete ako je izloženo nekom porno sadržaju da to vodi do takvih i takvih posljedica kasnije.“

Uz stvaranje prilika za promjenom, većinom primjenjuju tehnike uvjeravanja i davanja kontrole u ruke osuđenima kojima nastoje potaknuti osobnu odgovornost osuđenika i uključenost u sankciju, istovremeno ukazujući na povoljnost i korisnost sankcije (u odnosu na zatvor), te motiviranjem osuđenika da iskoriste sankciju za osobni razvoj i/ili promjenu životnog stila kada se već sankcija mora izvršiti.

„Kažemo im da imaju priliku upravljat svojim životom. Da zapravo, uz našu nekakvu pomoć sa strane, su zapravo, konci u njihovim rukama i oni tu sad imaju veliku ulogu da nešto naprave od svega toga. I opet, alternativa je da možeš ići u zatvor i ne napraviti ništa i vratit ćeš se na staro, i šta onda ovako? I stavlja se naglasak da se pokušavaju ne izdvajati iz obitelji, da što bi njegova/njezina djeca da njega sad nema par godina, da je u zatvoru, kako bi to izgledalo?“

Povrh toga službenici nastoje razviti osuđenikove kapacitete da se ponaša na drugačiji način i podučiti ga potrebnim znanjima i vještinama na koje će savladati prepreke prema promjeni i uvidjeti da su sposobni to učiniti. Najviše se izvježbavaju vještine za pronalazak posla, kroz igranje uloga i davanja povratnih informacija. Na taj način nastoje se i prevladati problemi vezani za siromaštvo i smještaj, razviti osobni kapital podjednako kao i socijalni. Istraživanjima je pokazano da odgovaranje na socijalne, ekonomske, praktične i ostale potrebe osuđenika, odnosno izravna pomoć pri prevladavanju problema i prepreka, može motivirati na uspješnije pridržavanje obaveza sankcije i utjecati na motivaciju za promjenom (Ugwudike, 2010; 2013; Ward i Maruna, 2007) jer povećava kvalitetu odnosa između osuđenika i probacijskih službenika (Rex, 1990).

Istraživanjima je pokazano da je prestanak činjenja kaznenih djela često povezan sa socijalnim čimbenicima kao što su stabilno zaposlenje i brak (Sampson i Laub, 1993 prema Healy i O'Donnell, 2008). Pri tome su službenici dojma da si osuđenici vole pripisati zasluge za postignute uspjehe, stoga to koriste kako bi ih potaknuli na veću odgovornost i samostalnost u rješavanju budućih problema.

„Moj je bio uvjeren da on ne može naći posao, da je nesposoban, antipatičan, bezvezan, pa smo zvali nekoliko puta tu lijepo sa mobitela iz sobe za razgovor, ja bi mu rekla šta bi trebao reći, kako bi se trebao predstaviti, čak je neke stvari i zapisivao...bio je i na dva razgovora pozvan i onda je osjetio da on to može, da nije to tako teško. Dakle, čisto vježbati te neke vještine da vide da oni to mogu, da žele to.“

5. ZAKLJUČAK

Rezultati su pokazali da je osuđenike tijekom izvršavanja sankcije uvjetne osude sa zaštitnim nadzorom potrebno kontinuirano motivirati, ohrabrivati i usmjeravati prema osobnoj promjeni i promjeni životnog stila. Osuđenici općenito nisu motivirani za izvršavanje sankcije i ne pristaju dobrovoljno na nju. Na početku sankcije pokazuju otpor prema obavezama sankcije, no pridržavaju ih se, ponajviše s instrumentalnim ciljem ostanka na slobodi i izbjegavanjem odlaska u zatvor, što dovodi do formalnog izvršavanja sankcije i smanjene mogućnosti rehabilitacije.

Međutim, pokazuje se da je motivacija vrlo individualna, promjenjiva i ovisna o trenutnoj životnoj situaciji osuđenika. Tijekom izvršavanja sankcije različiti čimbenici kao što su percepcija korisnosti i uvid u dobrobiti od sankcije, izgradnja kvalitetnog odnosa sa službenikom, značajni životni događaji i dobrovoljni pristanak mogu dovesti do promjena u motivaciji. Na taj način dolazi do razvoja normativnih mehanizama i povećane mogućnosti da se ostvari rehabilitacijska svrha sankcije prestanak činjenja kaznenih djela. Ti motivacijski čimbenici povećavaju intrinzičnu motivaciju osuđenika, osjećaj kontrole nad životom, potiču veću uključenost u sankciju i spremnost na promjene (npr. kroz promjenu mišljenja o sankciji i prihvaćanju odgovornosti za kazneno djelo).

Izgradnja povjerenja iznimno je važna kako bi probacijski službenici mogli pozitivno utjecati na ponašanje osuđenika. Povjerenje potiče kvalitetnije interakcije i povećava suradnju. Na taj način službenici mogu usmjeravati, savjetovati, pružiti izravnu podršku i podučiti osuđenika kako da prevladava ekonomske, obiteljske, socijalno-pravne i specifične probleme, kao i prevenirati poteškoće i čimbenike povezane sa kršenjem obaveza sankcije. No pozitivan utjecaj moguć je samo u kontekstu profesionalnog, zadovoljavajućeg i kvalitetnog odnosa, kojeg osuđenik cijeni i prihvaća kao legitimnog. Tako ostvaren odnos može pridonijeti rehabilitaciji i odvraćanju od daljnje kriminalne aktivnosti jer kroz prisnost i poštovanje povećava legitimitet i vjeru u autoritete, pravosudni sustav i zakon općenito, potiče osuđenike na promišljanje i prepoznavanje vlastitih problema, te osmišljava alternativne identitete i nekriminalne vizije budućnosti. Osim toga, za one manje motivirane prema promjeni pruža emocionalnu podršku i prosocijalne interakcije, te omogućuje veću uspješnost izvršavanja obaveza sankcije, iako ne potiče rehabilitaciju.

Kako bi se izgradio kvalitetan profesionalni odnos, važno je da službenici budu jasni i dosljedni u očekivanjima koje imaju od osuđenika, ulogama, pravilima i granicama odnosa, te da su fleksibilni prilikom balansiranja između dvostrukih uloga, sukladno aktualnim

problemima osuđenika. Istovremeno, važno je da su službenici motivirani za rad, da im se osiguraju adekvatni uvjeti rada, potrebne edukacije i treninzi za povećanje radne učinkovitosti, te da ne postoje prepreke u sustavu koje onemogućuju da sankcija ispuni svoju tretmansko-rehabilitacijsku svrhu.

6. LITERATURA

- Aarten, P. G. M. (2014). *Suspended sentences Public opinion, compliance and recidivism*. Neobjavljena doktorska disertacija. Vrije: Universiteit Amsterdam.
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative research methods for the social science* (4th edition). Boston: Allyn and Bacon.
- Bonta, J., Rugge, T., Scott, T. L., Bourgon, G. i Yessine, A. K. (2008). Exploring the black box of community supervision. *Journal of offender rehabilitation*, 47(3), 248-270.
- Bottoms, A. (2001). Compliance and community penalties. U A. Bottoms, L. Gelsthorpe i S. Rex (ur.), *Community penalties: Change and challenges* (str. 87-116). Devon: Willian Publishing.
- Bourgon, G. i Guterrez, L. (2013). The importance of building good relationship in community corrections: evidence, theory and practice of the therapeutic alliance. U P. Ugwudike i P. Raynor (ur.), *What works in offender compliance: International perspectives and evidence-based practice* (str. 256-275). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Burnett, R. i McNeill, F. (2005). The place of the officer-offender relationship in assisting offenders to desist from crime. *Probation Journal*, 52(3), 221-242.
- Canton, R. (2011). *Probation: working with offenders*. Abingdon: Routledge.
- Clark, M. D., Walters, S., Gingerich, R. i Meltzer, M. (2006). Motivational interviewing for probation officers: tipping the balance toward change. *Federal probation*, 70(1), 38-44.
- Cvitanović, L. i Glavić, I. (2011). Kritički o pojedinim aspektima problematike uvjetne osude i nužnost njezine revitalizacije u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 18(1), 83-111.
- Deerling, J. (2015). *Probation practice and the new penology*. Abingdon: Routledge.
- Dowden, C. i Andrews, D. A. (2004). The importance of staff practice in delivering effective correctional treatment: A meta-analytic review of core correctional practice. *International journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 48(2), 203-214.
- Gutierrez, L. (2010). *Examining the Relationship Factor in a Criminal Justice Setting: Therapeutic Alliance, the Dual-role and Principles of Effective Correctional Counselling*. Neobjavljeni magistarski rad. Ottawa: Carleton University
- Healy, D. (2012). Advice, assist and befriend: Can probation supervision support desistance? *Social Policy and Administration*, 46(4), 377-394.
- Healy, D. i O'Donnell, I. (2008). Calling time on crime: Motivation, generativity and agency in Irish probationers. *Probation Journal*, 55(1), 25-38.
- Hucklesby, A. (2009). Understanding Offenders' Compliance: A case Study of Electronically Monitored Curfew Orders. *Journal of Law and Society*, 36(2), 248-271.

- Ivanoff, A.M., Blythe, B. J. i Tripodi, T. (1994). *Involuntary clients in social work practice: A research-based approach*. New York: Transaction Publishers.
- Izvešće o radu probacijske službe za 2015. godinu. Uprava za kazneno pravo i probaciju. Zagreb: Ministarstvo pravosuđa.
- Kavanagh, S. J. (2007). *An exploration of offenders experiences of being on a probation supervision order*. Dublin: Trinity College.
- Keenealy, P. J., Skeem, J. L., Manchak, S. M. i Louden, J. E. (2012). Firm, fair and caring officer-offender relationship protect against supervision failure. *Law and Human Behaviour*, 36(6), 496-505.
- King, S. J. (2010). *Going straight on probation: Desistance transitions and the impact of probation*. Neobjavljena doktorska disertacija. Birmingham: University of Birmingham.
- Koceić, V. i Šimpraga, D. (2013). Interdisciplinarna suradnja u tretmanu nasilničkog ponašanja u okviru izvršavanja probacijskih mjera i sankcija. *Socijalna psihijatrija* 41(3), 197-203
- Kokić Puce, I. i Kovčo Vukadin, I. (2006). Izvršavanje alternativnih sankcija u Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 13(2), 745-794.
- Kovčo Vukadin, I. i Špero, J. (2015). Hrvatski probacijski sustav: postignuća i perspektive. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 22(2), 671-715.
- Kovčo Vukadin, I., Maloić, S. i Rajić, S. (2012). Policija i probacija – novi partneri u zaštiti zajednice? *Policija i sigurnost*, 21(4), 800-821.
- Kovčo Vukadin, I., Rajić, S. i Balenović, M. (2009). Uspostava probacijskog sustava – novi izazov za Hrvatsku? *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 16(2), 711-751.
- Krueger, R. A. i Casey, M. A. (2009). *Focus groups: A practical guide for applied research*. Thousand Oaks: SAGE Publication.
- LeBell, T. P., Burnett, R., Maruna, S. i Bushway, S. (2008). The „Chicken and egg“ of subjective and social factors in desistance from crime. *European Journal of Criminology*, 5(2), 131-159.
- Leibrich, J. (1994). What do offenders say about supervision and going straight? *Federal probation* 58(2); str 41-46.
- Maloić, S. (2016). Dominant principles and models of treatment work with adult offenders in community. *Criminology and Social Integration Journal*, 24(2), 140-165.
- Maloić, S. (2015). Probacija prema punoljetnim počiniteljima kaznenih djela – pomoć ili nadzor? *Kriminologija i socijalna integracija*, 23(1), 157-179.
- Maloić, S. i Mažar, A. (2014). Pristupi i tehnike rada s ovisnicima u probaciji. *Kriminologija i socijalna integracija*, 22(1), 221-239.
- Maloić, S. i Ricijaš, N. (2014). Izazovi zadovoljstva poslom probacijskih službenika – što možemo naučiti iz inozemne politike i prakse? *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50(1), 54-69.

- Maloić, S. i Rajić, S. (2012). Potreba i značaj razvoja suradnje probacijskog sustava i sustava socijalne skrbi u RH. *Ljetopis socijalnog rada*, 19(1), 29-52.
- Maloić, S. i Šimpraga, D. (2007). Povjerenici za izvršavanje zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu i rad za opće dobro na slobodi – prvi „probacijski stručnjaci“ u RH. *Kriminologija i socijalna integracija*, 14(2), 91-107.
- Manchak, S. M., Kennealy, P. J. i Skeem, J. L. (2014). Officer-offender relationship quality matters: supervision process as evidence- based practice. *Perspectives: the journal of the American Probation and Parole Association*, 38(2), 56-70.
- Maruna, S. S., Immarigeon, R. i LeBel, T.P. (2004). Ex-offender reintegration: Theory and practice. U S. S. Maruna i R. Immarigeon (ur.), *After crime and punishment: Pathways to offender reintegration* (str. 3–26). Cullompton: Willan Publishing.
- McCulloch, T. (2013). Reanalysing the compliance dynamic: toward a co-productive strategy and practice. U P. Ugwudike i P. Raynor (ur.), *What works in offender compliance: International perspectives and evidence-based practice* (str. 26-44). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- McMurrin, M. i Ward, T. (2004). Motivating offenders to change in therapy: an organizing framework. *Legal and Criminological Psychology*, 9(1), 295-311.
- McNeill, F., Farrall, S., Lightowler, C. i Maruna, S. (2012). *How and why people stop offending: discovering desistance*. Pribavljeno 19.11.2016 s adrese <https://www.iriss.org.uk/resources/insights/how-why-people-stop-offending-discovering-desistance>.
- McNeill, F. i Weaver, B. (2010). *Changing lives? Desistance research and offender management*. Pribavljeno 31.11.2016 s adrese <http://www.sccjr.ac.uk/publications/changing-lives-desistance-research-and-offender-management>.
- McNeill, F. (2009). *Toward effective practice in offender supervision*. Pribavljeno 31.11.2016 s adrese <http://www.sccjr.ac.uk/publications/towards-effective-practice-in-offender-supervision>.
- McNeill, F., Batchelor, S., Burnett, R. i Knox, J. (2005). *21st century social work: reducing re-offending – key practice skills*. Pribavljeno 04.12.2016 s adrese <http://www.gov.scot/Publications/2005/04/21132007/20080>.
- Milivojević, L. i Tomašković, R. (2011). Sustav probacije u RH i alternative kazni zatvora. *Policija i sigurnost*, 20(1), 47-58.
- OSullivan, J. (2012). *An examination of the practitioners role in promoting compliance with participants in the Irish Drug Treatment Court*. Neobjavljena doktorska disertacija. Dublin: Dublin institute of Technology.
- Paparozi, M. A. i Gendreau, P. (2005). An intensive supervision program that worked: Service delivery, professional orientation, and organisational supportiveness. *The prison journal*, 85(4), 445-466.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Thousand Oaks: SAGE Publication.

- Pravilnik o načinu obavljanja probacijskih poslova. *Narodne novine*, br. 29/2013.
- Raynor, P. (2014). Consent to probation in England and Wales: How it was abolished, and why it matters. *European Journal of probation*, 6(3), 296-307
- Rex, S. (1999). Desistance from Offending: Experiences of Probation. *Howard Journal of Criminal Justice*, 36(4): 366–383.
- Ricijaš, N. (2012). Pravo maloljetnika na primjeren tretman u izvršavanju alternativnih sankcija. U S. Vladović (ur.), *Zaštita prava i interesa djece s problemima u ponašanju, Zbornik priopćenja sa stručnih skupova pravobraniteljice za djecu*. Zagreb: Pravobranitelj za djecu.
- Robinson, G. (2013). What counts? Community sanctions and the construction of compliance. U P. Ugwuđike i P. Raynor (ur.), *What works in offender compliance: International perspectives and evidence-based practice* (str. 26-44). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Robinson, G. i McNeill, F. (2008). Exploring the dynamics of compliance with community penalties. *Theoretical Criminology*, 12(4), 431-449.
- Rowe, M. i Soppitt, S. (2014). Who you gonna call? The role of trust and relationships in desistance from crime. *Probation Journal*, 61(4), 397-412.
- Serin, R. C. i Lloyd, C. D. (2009). Examining the process of offender change: the transition to crime desistance. *Psychology, Crime and Law*, 15(4), 347-364.
- Seymour, M. (2012). *Youth justice in context: community, compliance and young people*. Abingdon: Routledge.
- Shapland, J., Bottoms, A., Farral, S., McNeill, F. Priede, C. i Robinson, G. (2012). *The quality of probation supervision – a literature review*. Pribavljeno 12.12.2016 s adrese https://www.sheffield.ac.uk/polopoly_fs/1.159010!/file/QualityofProbationSupervision.pdf.
- Skeem, J. L., Loudon, J. E., Polaschek, D. i Camp, J. (2007). Assessing relationship quality in mandated community treatment: Blending care with control. *Psychological Assessment*, 19(4), 397-410.
- Skoko, B. i Benković, V. (2009). Znanstvena metoda fokus grupa – mogućnosti i načini primjene. *Politička misao*, 46(3), 217-236.
- Sorsby, A., Shapland, J. i Robinson, G. (2016). Using compliance with probation supervision as an interim outcome measure in evaluating a probation initiative. *Criminology and criminal justice*, 17(1), 40-61.
- Storer, K. (2003). A new probation partnership? Working with women to improve compliance with community sentences. Pribavljeno 13.12.2016 s adrese <http://www.thegriffinsociety.org/new-probation-partnership-working-women-improve-compliance-community-sentences>.
- Šimpraga, D., Maloić, S. i Ricijaš, N. (2014). *Croatia*. U Probation in Europe. Pribavljeno 02.02.2017. s adrese <http://www.cep-probation.org/knowledgebase/probation-in-europe>.

- Špero, J. (2012). *Zatvor treba biti posljednja opcija*. Pribavljeno 30.01.2017. s adrese <http://www.novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/Jana-Spero-nacelnica-Sektora-za-probaciju-Zatvor-treba-biti-posljednja-opcija>.
- Taxman, F. S. (2002). Supervision: Exploring the dimensions of effectiveness. *Federal probation*, 66(2), 14-27.
- Tot, B. (2007). Alternativa kazni zatvora – rad za opće dobro na slobodi. *Policija i sigurnost*, 16(1-2), 21-39.
- Trotter, C. (2006). *Working with involuntary clients: A guide to practice*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Tyler, T. R. (2009). Procedural justice, legitimacy and effective rule of law. *Crime and justice*, 30(1), 283-357.
- Tyler, T. R. (2008). Legitimacy and cooperation: why people help the police fight crime in their communities? *Ohio State Journal of Criminal Law*, 6(1), 231-275.
- Tyler, T. R. (1990). *Why people obey the law*. Michigan: Yale University Press
- Ugwudike, P. (2013). Compliance with community orders: Front-line perspectives and evidence-based practice. U P. Ugwudike i P. Raynor (ur.), *What works in offender compliance: International perspectives and evidence-based practice* (str. 165-182). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Ugwudike, P. (2010). Compliance with community penalties: the importance of interactional dynamics. U F. McNeill, P. Raynor i C. Trotter (ur.), *Offender supervision: New directions in theory, research and practice* (str. 325-344). Cullompton: Willian.
- Uzelac, S. (2002). *Zaštitni nadzor: Metodika socijalnopedagoškog rada*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Walters, S. T., Clark, M. D., Gingerich, R. i Meltzer, M. A. (2007). *Motivating offenders to change: A guide for probation and parole*. National Institute of Correction. Washington: U.S. Department of Justice.
- Walters, G. (2003). Maintaining motivation for change using resources available in an offenders natural environment. U M. McMurrin, *Motivating offenders to change: A guide to enhancing engagement in therapy* (str. 121-135). Chichester: John Wiley and Sons.
- Ward, T., Melsner, J. i Yates, P. M. (2007). Reconstructing the Risk-Need- Responsivity model: A theoretical elaboration and evaluation. *Aggression and Violent Behavior*, 12(1), 208-228.
- Weaver, B. i McNeill, F. (2011). *Some lessons from research for organising and delivering case management work with offenders*. Pribavljeno 28.11.2016 s adrese http://www.cep-probation.org/uploaded_files/DOMICE.
- Zakon o probaciji. *Narodne novine*, br. 143/2012.

Žakman-Ban, V. i Šućur, Z. (1999). Zaštitini nadzor uz uvjetnu osudu i rad za opće dobro na slobodi: zakonske i provedbene implikacija. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 6(2): 635-66.